ORTODOKSİA
AHLÂKÎ VE DİNÎ RESALE
Umum Neşriyat Müdürü
MELETİOS LUKAKİS
Mahal idare
Tahta Minare, Vodina Sokağ 42
İstanbul — Fener

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΗΘΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
† Ο ΧΡΙΣΤΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΘ΄. — ΙΟΥΛΙΟΣ 1944 — ΤΕΥΧΟΣ 7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Η ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ

ΕΓΡΑΨΑ ΑΛΛΟΤΕ εἰς τὴν «Ὀρθοδοξίαν» περὶ κακολογίας. [1]) Ἡ παροῦσα μελέτη ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς τὴν πολυλογίαν, τὴν φλυαρίαν. Τὰ ὀλίγα λόγια, ἐκτὸς ὡρισμένων ἐξαιρέσεων, μαρτυροῦν συνήθως περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀρτίου νοῦ καὶ περιεσκεμμένης χρήσεως αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐξωτερίκευσιν τῶν ὡρίμων προϊόντων του. Ὅταν ὁ Ὅμηρος λέγῃ «ποῖος λόγος ξέφυγεν ἀπὸ τὸ στόμα σου» (ποῖον ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων) ἐκφράζει τὴν ἑξῆς σκέψιν· ποία ἀπερισκεψία σὲ ἔκαμε νὰ ἐκστομίσῃς λόγον ὁ ὁποῖος δὲν ἁρμόζει εἰς ἄνθρωπον ἄξιον τοῦ ὀνόματος τούτου; καὶ τί ἄλλο σημαίνει τὸ ἀρχαῖον ῥητὸν «ἡ γλῶσσα μὴ προτρεχέτω τῆς διανοίας»;

---

[1]) «Ὀρθοδοξία» ἔτος ΙΣΤ΄ σ. 268—271.

Ὁ Ἄγγλος ποιητὴς Σαίξπηρ εἰς τὸν Ἀμλέτον διατυπώνει ἓν ἀξίωμα ἄξιον πολλῆς καὶ βαθείας μελέτης, τὸ ὁποῖον τηρούμενον εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν θὰ ἀποδίδῃ πολλοὺς καὶ ἀρίστους καρπούς. «Ἡ βραχυλογία, λέγει, εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς συνέσεως». «brevity is the soul of wit.» Συνήθως οἱ ἄνθρωποι νομίζουν ὅτι διὰ νὰ γράψῃ κανεὶς ὀλίγα περί τινος θέματος ἀπαιτεῖται ὀλίγος χρόνος, περισσότερος δὲ χρειάζεται διὰ νὰ γράψῃ πολλά. Ἂν πρόκειται νὰ γράψῃ κανεὶς καὶ νὰ λέγῃ «ἀρρητ'ἀθέμιτα» ὅ,τι «ἂν ἐπ'ἀκαιρορρήμονα γλῶτταν ἔλθοι» τὸ πρᾶγμα διαφέρει. Ὅταν ὅμως ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν χρήσιμα λόγια τὰ ὁποῖα ἔχουν οὐσίαν ὡς ἐκφράζοντα σοβαρὰς ἐννοίας ἰσχύει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Pascal εἰς μίαν τῶν ἐπαρχιακῶν του ἐπιστολῶν. «Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν τὴν ἔκαμα μακροτέραν μόνον καὶ μόνον διότι δὲν εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὴν κάμω συντομωτέραν.» [2]) Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ εἰς τὸν προφορικὸν λόγον· ὅσον περισσότερον σκεπτόμεθα καὶ ζυγίζομεν καλλίτερον τὰ λόγια τὰ ὁποῖα θὰ ἐκστομίσωμεν τόσον περισσότερον ὀλιγώτερα λόγια σκορπίζομεν καὶ πρὸ πάντων λόγια τὰ ὁποῖα ὠφελοῦσι καὶ τοὺς ἀκούοντας. Οἱ φλύαροι συνήθως δὲν λέγουν τίποτε τὸ ὠφέλιμον, πολλάκις δὲ γίνονται πρόξενοι φιλονικειῶν, ἀναστατώνουν τὴν γαλήνην οἰκογενειῶν μὲ τὰ ἀτελείωτα λόγια των, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα εἶναι ψευδῆ καὶ ὄχι ὀλίγα βλαβερὰ καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους. Ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς σκέψεως, ἡ κακὴ συνήθεια καὶ ἐνίοτε ἡ ἀπουσία ἐπαρκοῦς χρηστότητος τοῦ χαρακτῆρος δημιουργοῦν τὴν οὐδέποτε ἀξιοσύστατον πολυλογίαν. Ὁ φλύαρος, τὸν ὁποῖον οἱ Ἄγγλοι παραστατικώτατα ὀνομάζουν «κιβώτιον φλυαρίας» (chatterbox) ἀφοῦ χάνει ἰδικόν του καιρὸν γίνεται πρόξενος ἀπωλείας καιροῦ καὶ εἰς τοὺς συνομιλητάς του, ἐὰν ἔχουν τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν λεπτότητα νὰ τὸν ἀκούουν. Ἐὰν δὲ ὁ ἀκροατὴς μετὰ τὸ τέλος τῆς πολυλογίας τοῦ φλυάρου θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ τί εἶπε, ποῦ κατέληξεν ὁ πάσχων ἀπὸ ἀκράτειαν γλώσσης συνομιλητής του, πλειστάκις θὰ βεβαιωθῇ ὅτι δὲν εἶπε τίποτε, ἢ σχεδὸν τίποτε. «Ὅσοι ὁμιλοῦν πολλά, γράφει ὁ γάλλος ποιητὴς Boileau, δὲν λέγουν ποτὲ τίποτε (Qui parlent beaucoup ne disent jamais rien).

Ἐὰν δὲν λέγουν οἱ πολυλόγοι σπουδαῖα καὶ ὠφέλιμα λόγια συνήθως δὲν κάμνουν καὶ σοβαρὰ πράγματα. Τὰ πολλὰ λόγια εὑρίσκονται συνήθως ἐν ἀντιστρόφῳ ἀναλογίᾳ πρὸς τὰ ἔργα. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῶμεν τὴν σοφὴν συμβουλὴν τοῦ Σιράχ· «μὴ γίνου ταχὺς ἐν γλώσσῃ σου, καὶ νωθρὸς καὶ παρειμένος ἐν τοῖς ἔργοις σου» (δ' 29). Ὁ μελετήσας καλῶς καὶ τὰς λεπτοτέρας πτυχὰς τοῦ ψυχικοῦ πέπλου τοῦ

---

[2]) «Je n'ai fait cette lettre plus longue que parce que je n'ai pas eu le loisir de la faire plus courte».

ἀνθρώπου, ὁ θεῖος Χρυσόστομος γράφει τὰ ἑξῆς σχετικὰ πρὸς τὸ προκείμενον ἀθάνατα λόγια· «ὁ πολλὰ φθεγγόμενος οὐδὲν ἐργάζεται· ὥσπερ *ὁ πολλὰ ἐργαζόμενος οὐδὲν φθέγγεται ἄκαιρον*.»[3])

Ὁ Στωϊκὸς φιλόσοφος καὶ Αὐτοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους Μάρκος Αὐρήλιος παραδέχεται μὲν ὅτι ὁ φλύαρος τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ «*πολυρρήμονα*», ἐργάζεται, ἀλλὰ πῶς; Ἀνακατεύεται εἰς ἀνωφελῆ καὶ ἄσκοπα ἔργα, μεριμνᾷ καὶ τυρβάζεται περὶ πολλὰ ἀλλότρια. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀκριβῶς, κατὰ τὸν ρηθέντα φιλόσοφον, ὁ πολυρρήμων εἶναι καὶ πολυπράγμων.[4]) Ἡ καθ' ἡμέραν πεῖρα καὶ ἡ σοβαρὰ ἱστορία διδάσκει ὅτι ὁ πολυπράγμων οὐδέποτε γίνεται μεγαλοπράγμων. Λιμνάζει εἰς τὰ ἀλλότρια, παραμελεῖ τὰ ἴδια ἐλαττώματα, ἀδυνατεῖ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ὕψη ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἀναβαίνει μὲ τὰς μεγάλας καὶ σοβαρὰς πράξεις. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐπίσης ψυχολόγος καὶ ὑψιπέτης διανοούμενος, κάμνει μίαν ὀρθὴν παρατήρησιν ἔχουσαν σχέσιν ἔμμεσον πρὸς τὴν πολυλογίαν. «Οἱ ἄνθρωποι, λέγει εὐχαριστοῦνται νὰ ὁμιλοῦν διὰ πράγματα ξένα πρὸς τοὺς ἑαυτούς των· ὁμιλοῦν πολλὰ διὰ τοὺς ἄλλους, εἰς δύο κυρίως περιπτώσεις· ἢ ὅταν διάκεινται φιλικῶς πρός τινα ἢ ὅταν τὸν μισοῦν καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις αὐτὰς κολοβώνεται ἢ ἐντελῶς χάνεται ἡ ἀλήθεια.»[5]) Ὁ συγγραφεὺς Ἰωάννης ὁ τῆς κλίμακος θεωρεῖ τὴν πολυλογίαν «θύραν τῆς καταλαλιᾶς καὶ ὑπουργὸν τοῦ ψεύδους». Ὁ σοφὸς Σολομῶν τρομάζει διὰ τὴν πολυλογίαν τῆς γυναικὸς ἰδίᾳ, τονίζων ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ κατοικῇ κανεὶς εἰς μίαν ἐρημίαν παρὰ νὰ συγκατοικῇ μὲ γυναῖκα γλωσσώδη (γλωσσοῦ). «Κρεῖσσον ἐν ἐρημίᾳ οἰκεῖν, ἢ μετὰ γυναικὸς γλωσσώδους».

Ἡ πολυλογία, καθὼς καὶ πᾶν πάθος βλάπτει πρωτίστως αὐτὸν τὸν πολυλόγον. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ λόγια τὰ ὁποῖα ἐκτοξεύει εἶναι τοιαῦτα ὥστε ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐκστόμισίν των μετανοεῖ. Καὶ τοῦτο ἀπόδειξις ὅτι δὲν θὰ τὰ ἔλεγεν ἐὰν ἐσκέπτετο ὀλίγον. Ἄλλως τε ἐὰν οἱ ἄνθρωποι γενικῶς ἐζύγιζον καλὰ τὰ λόγια τὰ ὁποῖα ἐκστομίζουν π.δ.χ. διὰ μίαν ἡμέραν δὲν θὰ ἔλεγον οὐδὲ τὸ ἓν τρίτον ἀπ' αὐτά. Ἡ μετάνοια τὴν ὁποίαν ἀνέφερα δὲν εἶναι ἁπλῆ λέξις, εἶναι αἰτία ψυχικῆς ταραχῆς, δυστυχίας. Πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ σοφὸς Σολομῶν ὅταν ἔλεγεν ὅτι ὁ προσεκτικὸς εἰς τὰ λόγια του, ὁ ἐγκρατὴς ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ

---

3) Ὁμιλία ΙΘ' εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν.

4) Μάρκου Αὐρηλίου «τὰ εἰς ἑαυτόν» Γ'. ε'.

5) «Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις ὡς τὸ λαλεῖν τὰ ἀλλότρια, καὶ μάλιστα ἐὰν τύχωσιν ὑπ' εὐνοίας τινος ἢ μίσους ἑλκόμενοι, ὑφ' ὧν καὶ φιλεῖ κλέπτεσθαι ὡς τὰ πολλὰ ἡ ἀλήθεια» (Migne τόμ. 35. σ. 408).

θλίψεις καὶ στενοχωρίας. «Ὃς φυλάσσει τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶσσαν, διατηρεῖ ἐκ θλίψεως τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.» 6)

Τὸ ψυχικὸν αὐτὸ νόσημα τῆς ἀκρατείας τῆς γλώσσης εἶναι συχνὸν καὶ δυσθεράπευτον. Ἡ δύσκολος θεραπεία προέρχεται κυρίως ἐκ τούτου ὅτι δὲν δίδομεν σημασίαν εἰς τὸ ἠθικὸν αὐτὸ πάθος. Τί σημαίνουν τὰ λόγια ἂν ἦναι καὶ πολλά; τὰ λόγια κουμέρκι δὲν ἔχουν· αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπῳδὸς τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνομεν πολλάκις. Κατόπιν ὅμως τῶν ὀλίγων τὰ ὁποῖα ἐκτίθενται ἀνωτέρω ὁ ἀναγνώστης δὲν θὰ κρίνῃ περὶ πολυλογίας καὶ φλυαρίας πολὺ ἐπιπολαίως, δὲν θὰ ἐκλαμβάνῃ τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν ὡς ἠθικῶς καὶ ψυχικῶς ἀκίνδυνον. Ὁ προφητάναξ Δαβὶδ ἀρχίζει τὸν 38 ψαλμὸν μὲ τὰς ἑξῆς λέξεις· «εἶπα, φυλάξω τὰς ὁδούς μου τοῦ ***μὴ ἁμαρτάνειν ἐν γλώσσῃ μου.»*** Αὐτὰ τὰ λόγια ἕκαστος χριστιανὸς καὶ ἰδιαιτέρως ὁ φλύαρος πρέπει νὰ τὰ ἐγχαράξῃ εἰς τὰ βάθη τῆς ἐσωτερικῆς του ὑπάρξεως. Ἡ πλέον πρόχειρος ἁμαρτία εἶναι ἡ διὰ τῆς γλώσσης. Ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης διηγεῖται περὶ τοῦ ἁπλοῦ μοναχοῦ Παμβῶς τὰ ἑξῆς σχετικὰ πρὸς τὸν στίχον αὐτὸν τοῦ ψαλμοῦ. Ἐζήτησεν ὁ Παμβὸς ἕνα λόγιον διδάσκαλον τῶν ψαλμῶν. Ἤκουσε τὸν στίχον· «εἶπα, φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν ἐν γλώσσῃ μου». Τοῦ ἔκαμαν τοιαύτην ἐντύπωσιν τὰ λόγια αὐτὰ τὰ περιστρεφόμενα περὶ τὴν ἐγκράτειαν τῆς γλώσσης, ὥστε ἐθεώρησεν ὅτι ἡ ἐκμάθησις αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ στίχου, ἐκμάθησις ἐν τῇ πράξει καὶ τῇ ἐφαρμογῇ, ἀπαιτεῖ καιρόν, ἔτη ὁλόκληρα. Ἑπομένως ἐθεώρησε περιττὸν νὰ συνεχίσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ψαλμοῦ πρὶν νὰ τελειοποιηθῇ ἀπὸ ἀπόψεως πρακτικῆς ἀσκήσεως καὶ ἐφαρμογῆς ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου στίχου. Παρῆλθον ἓξ μῆνες· τὸν συναντᾷ ὁ διδάσκαλος καὶ κάμνει εἰς τὸν μοναχὸν τὴν παρατήρησιν τῆς ἀπουσίας του· «διατί δὲν ἐπανῆλθες ὕστερον ἀπὸ τόσον καιρόν; Διότι δὲν τὸν ἔμαθα τὸν στίχον αὐτὸν ἀκόμη ἀπὸ ἀπόψεως πράξεως. Παρῆλθον δέκα ἐννέα ἔτη· καὶ ὅταν εἷς φίλος του τὸν ἠρώτησε· ἐπὶ τέλους τὸν ἔμαθες τὸν στίχον; μετὰ δυσκολίας κατώρθωσα νὰ τὸν ἐκμάθω ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ἀπήντησε.» 7)

Τὸ παράδειγμα αὐτὸ καταδεικνύει ὡσαύτως πόσον εὔκολος καὶ ὀλισθηρὸς εἶναι ὁ κατωφερικὸς δρόμος τῆς πολυλογίας καὶ πόσον δύσκολος καὶ μακρὸς ὁ ἀγὼν πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀκρατείας τῆς γλώσσης. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ὀλεθρίας συνεπείας τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ ἰδίως τὸν ἀναπόφευκτον συνδυασμόν του μετὰ τοῦ ἐξευτελίζοντος τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν καὶ ἀξιοπρέπειαν ψεύδους, θὰ θεωρήσωμεν καθῆκόν μας σπου-

---

6) Παροιμίαι ΚΑ', 23.

7) Τὸ διδακτικὸν αὐτὸ παράδειγμα τοῦ Παμβῶς ἀναφέρει καὶ ὁ ἀείμνηστος Μ. Οἰκονόμος Καλλίνικος εἰς τὸ ὡραῖον καὶ πλούσιον ἔργον του «ὁ ἱερὸς ψαλτήρ».

δαῖον, τὸ νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν θεραπείαν του. Τὴν κακὴν ἕξιν νὰ τὴν ἐξαφανίσωμεν διὰ τῆς ἀντιθέτου ἕξεως. Ἂς μελετήσωμεν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τὰ ἀκόλουθα λόγια τοῦ σοφοῦ καὶ ἀληθινοῦ χριστιανοῦ Pascal· «ἡ ἕξις εἶναι δευτέρα φύσις ἡ ὁποία ἐκμηδενίζει τὴν πρώτην. Διατὶ ἡ ἕξις νὰ μὴ ἦναι φυσική; φοβοῦμαι πολὺ μήπως καὶ αὐτὴ ἡ φύσις δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ πρώτη ἕξις, καθὼς ἡ ἕξις εἶναι δευτέρα φύσις.» [8])

Ἠμποροῦμεν νὰ θεραπεύσωμεν τὸ πάθος τῆς πολυλογίας, καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα ψυχικὰ καὶ ἠθικὰ πάθη, ἀρκεῖ νὰ τὸ θελήσωμεν σοβαρῶς. «Ἀρκεῖ θελῆσαι, ἔγραφεν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, καὶ τὸ πᾶν ἤνυσται» προεξοφλῶν τὴν γαλλικὴν παροιμίαν «vouloir c'est pouvoir.» Ὡς κατακλεῖδα τῆς παρούσης μελέτης θὰ καταχωρίσω τὰ ἑξῆς λόγια τοῦ ἰδίου σοφοῦ πατρός· «τύραννός ἐστι τὰ πάθη· ἐὰν οὖν καταφρονήσωμεν αὐτῶν, μεγάλοι ἐσόμεθα· ἐὰν δὲ καὶ ἑτέρους ἐξελκύσωμεν, πολλῷ μείζονες.» [9])

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

---

8) Pensées de Pascal· «la contume est une seconde nature, qui détruit la première. Pourquoi la coutume n'est-elle pas naturelle. J'ai bien peur que cette nature ne soit elle - même qu'une première coutume comme la coutume est une seconde nature.»

9) Ὁμιλία ΜΗ' εἰς τὰς Πράξεις.

ΜΗΤΡ. ΚΥΔΩΝΙΩΝ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ

ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ

***ΛΟΓΟΣ** ἐκφωνηθεὶς τῇ 17η Ἰουλίου 1944 ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Τριάδος Σταυροδρομίου, κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Κύρκου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας καθηγητοῦ τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων τῆς Κοινότητος, κατόπιν εἰδικῆς Πατριαρχικῆς ἀδείας.*

ΣΚΟΠΙΜΩΣ καὶ δικαίως, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία ἔχει ἀπό τινος καιροῦ περιορίσει τὰς ἐκφωνήσεις ἐπικηδείων λόγων. Διότι σκοπὸς τῶν τοιούτων λόγων δὲν εἶναι νὰ γίνεται πομπωδεστέρα ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία μὲ τεχνηέντως συντασσομένας θρηνολογίας, οὔτε συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀξιοπρέπειαν τὸ νὰ ἐπιζητῆται ἡ διὰ τῶν ἐπικηδείων ἐκφωνήσεων ἱκανοποίησις τῆς κενοδοξίας τῶν ζώντων συγγενῶν μὲ ματαίους ἐπαίνους τοῦ νεκροῦ των. Ἀρκετὴ ἂς θεωρηθῇ ἡ ἀνοχὴ ἐμφανίσεως ἐπιδεικτικῶς ***μελανειμονοῦντος ναοῦ ἐντὸς τοῦ ὁποίου κηρύσσεται ἡ Ἀνάστασις*** καὶ ποικίλων τάξεων ἱεροτελεστιῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ἐν πλήρει τάξει πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς εὐαγγελικῆς ἰσότητος μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν, τύπτουσι δ᾽ἔστιν ὅτε τὰς αὐστηρῶς χριστιανικὰς συνειδήσεις.

Τὸ «κατ᾽ οἰκονομίαν» ὅμως χειρίζεσθαι τὰ ζητήματα ἀπορρέει ἐκ τῆς φρονήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ παρασχεθεῖσα ἄδεια τοῦ παρόντος ἐπικηδείου ἀποδεικνύει τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς πρὸς τὴν κλασικὴν παιδείαν, πρὸς τὰ γράμματα καὶ τοὺς σκαπανεῖς αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ ἐπιεικῶς ἐκλεγεὶς ὁμιλητὴς ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ διδάσκεται πάντοτε ἐν τῷ ναῷ ἡ ἀρετή, αὐτὴν ταύτην θὰ ἐπαινέσῃ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μεταστάντος ἐναρέτου ἀνθρώπου καὶ εὐσεβοῦς χριστιανοῦ, οἷος πράγματι ὑπῆρξεν ὁ καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Κύρκου, εἴπερ τις καὶ ἄλλος μύστης τῶν κλασικῶν γραμμάτων, ἐργάτης ἀκάματος τῆς παιδείας, ἐπὶ μακρὰν ἐτῶν σειρὰν διδάξας εἰς τὰ ἐνταῦθα ἀνώτερα κοινοτικὰ ἐκπαιδευτήρια, εἰδικότης τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας, τῶν νεκρῶν γλωσσῶν κατά τινας, νεκρῶν ὅμως ἄνευ τῶν ὁποίων μένομεν ἡμιμαθεῖς ἡμεῖς οἱ ζῶντες.

Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἱστορικῶς ἀναπτύξασα τὴν φιλολογικὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑμνογραφίαν αὐτῆς ἐντὸς τῶν κλασικῶν γραμμάτων, δεδικαιολογημένως εὐλογεῖ τοὺς ἐργαζομένους διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς κλασικῆς παιδείας. Μετ' ἐνδιαφέροντος παρακολουθοῦμεν τοὺς πιστοὺς τηρητὰς τῶν παραδόσεων τοῦ Γένους, ἐπαινοῦμεν τοὺς συντελοῦντας εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἱερῶν γραμμάτων, εὐλογοῦμεν τὸ ἀγαθὸν καὶ ὡραῖον, μακαρίζομεν τὰς ψυχὰς τῶν εἰς τὰ αἰώνια σκηνώματα μεθισταμένων ἐργατῶν τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ καλάμου, μεθισταμένων δὲ μετὰ μακρὰν καὶ καρποφόρον διδασκαλίαν ὅπως ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Κύρκου.

Οἱ ἔπαινοι καὶ αἱ τοιαῦται εὐλογίαι στοχάζονται ἱεροῦ σκοποῦ. Εἶναι δὲ οὗτος ἡ ὀφειλομένη ἐνίσχυσις τῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις σχολαῖς ἐναγωνιζομένων διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, ἀγωνιζομένων τὸν καλὸν ἀγῶνα μὲ κακόν μισθόν, μὲ ἐκνευριστικὴν ὑπομονὴν ἐναντίον τῆς ὀκνηρίας καὶ δυσμαθείας τῶν μαθητῶν, ἀγωνιζομένων δὲ χείρονα καὶ τελείως ἄχαριν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ἄλλων λυπηρῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἔχει δημιουργήσει ἡ κοινοτικὴ ἡμῶν ζωή.

Ἡ Ἐκκλησία, ἧς κεφαλὴ εἶναι ὁ εἰπὼν Ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ζωηρῶς ἐπιθυμεῖ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἀγάπης τῶν κλασικῶν γραμμάτων, ἅτινα εἶναι συνυφασμένα μὲ τὴν ἰδικήν της ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν, ὑποχρεωτικῶς δὲ εὔχεται ὑπὲρ μακαρίας ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἀειμνήστων Διδασκάλων τοῦ Γένους, εἰς τὴν χορείαν τῶν ὁποίων μετετέθη ὁ Ἀλέξανδρος Κύρκου, πιστὸν καὶ εὐλαβὲς τέκνον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, πιστὸς τηρητὴς τῶν ἀρρήκτως συνδεδεμένων γλωσσικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων, γεννηθεὶς πρὸ ἑξηκονταεπταετίας ἐν Σαμακοβίῳ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης,, τὰς γυμνασιακὰς δὲ σπουδὰς διανύσας ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅπου ὁ ὁμιλῶν μικρότερος συμμαθητὴς αὐτοῦ ἔχει ἀκούσῃ τὸ ἔτος 1900 νὰ γίνεται μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου ἰδιαίτερος λόγος περὶ τῆς εἰς τὰ φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα ἰδιοφυΐας τοῦ Ἀλεξάνδρου Κύρκου.

Ὑπῆρξεν, εὐσεβεῖς ἀκροαταί, ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εὑρέθη ἀπέναντι ἐχθρῶν τῆς παιδείας. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν ἐκ τῶν γραμματισμένων ἀμαθῶν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ πλήθους, ἐκ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος συγχέει ἐνίοτε πίστιν καὶ παιδείαν ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ ἡμίφως του, τὰς προλήψεις, τὰς ἀδυναμίας του. Οἱ ἐπιτήδειοι ἀμέσως ἐφελκύουν τὴν συμπάθειαν τοῦ τυφλοῦ πλήθους, ὑπόσχονται, ὅπως ἡ Κακία εἰς τὸν Ἡρακλέα, ὑπόσχονται εὐκολίας καὶ ἡδονάς, καταργοῦν γραμματικὴν καὶ συντακτικόν, αὐθαιρέτως σβύνουν κλίσεις καὶ συζυγίας, τὸν πολιτισμὸν τῆς γλώσσης, δὲν ἀκούουν τὸν Θέογνιν ψάλλοντα ὅτι ἱδρῶτα πρὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτοῦν οἱ θεοί !

Μεγάλοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι ἀντεπεξῆλθον σθεναρῶς καὶ ὡμίλησαν ὅπως ἡ Ἀρετή, προσπαθήσαντες εἰλικρινῶς νὰ πεισθῇ ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὴν δύναμιν τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας, ἔξω τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει σωτηρία. Ἄλλοι δὲ ἄλλοθεν ἔρριπτον τὰ βέλη.

Σᾶς ἀρκεῖ ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Λουκᾶς ἔλεγεν ὁ φιλόλογος Αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός. Περιττὸν νὰ μελετᾶτε τοὺς ἀρχαίους οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν χριστιανοί. Καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπιβληθῇ διὰ σχετικοῦ Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ἀπαγορεύοντος τὴν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν μελέτην τῶν κλασικῶν συγγραφέων.

Ἀπέθανε δυστυχῶς πολὺ νέος καὶ δὲν ἐπέζησε νὰ ἴδῃ τὸ εὐχάριστον ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιδραστικῆς νοοτροπίας του. Καὶ ἂν οἱ νεκροὶ παρακολουθοῦν τὴν ἐπίγειον ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς, φανταζόμεθα τὴν ἔκπληξιν τοῦ περιέργου φίλου ἐκείνου τῆς παιδείας, ὅταν ἤχθημεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἀρχαῖοι σοφοὶ προητοίμασαν κατά τινα τρόπον τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι διὰ τὴν κατανόησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπαραίτητος ἡ μελέτη τῶν πρὸ Χριστοῦ κλασικῶν συγγραφέων.

Ἰδοὺ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον εἶναι παράλληλοι οἱ αἱρετικοὶ ἐν πίστει μὲ τοὺς ἐν γλώσσῃ. Πολλοὶ ἄλλοτε ἀπεσκίρτων τῆς Ὀρθοδοξίας ἐπειδὴ ἠγνόουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν δογμάτων καὶ πολλαὶ ἔριδες προήρχοντο ἐκ τοῦ ἀδυνάτου τῆς συνεννοήσεως ἐπὶ ἰδεῶν, διὰ τὰς ὁποίας τὸ λεξιλόγιον τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν συζητούντων ἦτο πτωχόν, πολὺ πτωχὸν ἢ ὥστε νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λεπτότητα τῆς εὐαγγελικῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας.

Ὡραῖα ἔγραψε Γρηγόριος ὁ Θεολόγος διὰ τὰς σχετικὰς δυσκολίας τῶν δογματικῶν συζητήσεων τῆς ἐποχῆς του μεταξὺ μὴ ὁμοιομόρφως γλωσσικῶς μεμορφωμένων. Ὁ μέγας οὗτος Καππαδόκης βαπτισθεὶς εἰς δύο κολυμβήθρας εἶναι ἰδεώδης τύπος, ἄξιος ἰδιαζούσης μελέτης ὑπὸ χριστιανοπαίδων φοιτητῶν. Ὅπως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς συνεπλήρωσε τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον καὶ τοὺς Προφήτας, τοιουτοτρόπως καὶ οὗτος συνεπλήρωσε τοὺς ἀρχαίους. Νομίζεις ὅτι τοὺς ἐβάπτισε, τοὺς ἐξεχριστιάνισε διὰ νὰ ἄρῃ τὰς προλήψεις τοῦ ἀδιαφοροῦντος ἢ διὰ θρησκευτικοὺς λόγους μισοῦντος αὐτοὺς λαοῦ.

Ὁ Εὐριπίδης ἔλεγε φιλοσοφῶν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου:

Πᾶς δ' ὀδυνηρὸς βίος ἀνθρώπων κοὐκ ἔστι πόνων ἀνάπαυσις
ἀλλ' ὅ,τι τοῦ ζῆν φίλτερον ἄλλο σκότος ἀμπίσχων κρύπτει νεφέλαις!
δυσέρωτες δὴ φαινόμεθ' ὄντες τοῦδ' ὅ,τι στίλβει κατὰ γῆν
δι' ἀπειροσύνην ἄλλου βιότου κοὐκ ἀπόδειξιν τῶν ὑπὸ γαίας!

Δηλαδή: Γεμᾶτος μὲ βάσανα εἶναι ὁ βίος μας καὶ δὲν ὑπάρχει ἐπάνω εἰς τὴν Γῆν ἀνάπαυσις. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν γνωρίζομεν ἄλλο τι ἀγαπητότερον τῆς ζωῆς αὐτῆς, διότι τὸ σκότος καὶ τὰ σύννεφα μᾶς ἀποκρύπτουν τὴν ἀλήθειαν. Ἀγαπῶμεν δὲ μὲ ἐπιφύλαξιν πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει λαμπρὸν ἐπὶ τῆς γῆς, διότι δὲν ἔχομεν πεῖραν ἄλλης ζωῆς, οὔτε κατέχομεν ἀποδείξεις τοῦ τί συμβαίνει μετὰ θάνατον!

Εἰς αὐτὰ ἀπαντᾷ ὁ φιλολογώτερος τῶν Πατέρων Γρηγόριος, λύων τὰς μεταφυσικὰς ἀπορίας τοῦ ἀρχαίου δραματοποιοῦ:

«Πείθομαι σοφῶν λόγοις ὅτι πᾶσα ψυχὴ θεοφιλής, ἐπειδὰν λυθῇ τοῦ συνδεδεμένου σώματος, εὐθὺς μὲν ἐν συναισθήσει καὶ θεωρίᾳ τοῦ μένοντος αὐτῇ καλοῦ γινομένη, θαυμασίαν τινὰ ἡδονὴν ἥδεται καὶ ἀγάλλεται, ὥσπερ δεσμωτήριον χαλεπὸν τὸν ἐνταῦθα βίον ἀποφυγοῦσα καὶ τὰς περικειμένας ἀποσεισαμένη πέδας ὑφ' ὧν τὸ τῆς διανοίας πτερὸν καθείλκετο καὶ οἷον ἤδη τῇ φαντασίᾳ καρποῦται τὴν ἀποκειμένην μακαριότητα!»

Ὁ Θεολόγος συμπληρώνει τὸν ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφον. Ἡ εὐαγγελικὴ θεολογία ἐπλήρωσε τὰ κενὰ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας. Οἱ δύο κόσμοι συνεδέθησαν κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα ἀφοῦ στενοί τινες τὸν νοῦν ἀντιπρόσωποι ἑκατέρου διεξήγαγον ἄχαριν ἀγῶνα ἀλληλοεξοντώσεως. Ἡ ἀγάπη ὑπερίσχυσεν, ἢ μᾶλλον ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης ἐνίκησε.

Καὶ ὁ Θεολόγος ἐδανείσθη λέξεις καὶ στίχους τῶν ἀρχαίων διὰ νὰ πλέξῃ τὰς ἱερεμιάδας του. Ὁ Εὐριπίδης ἐθρήνει εἰς τὰ δράματά του:

Αἶ αἶ! πανώλης ἡ τάλαιν' ἀπόλλυμαι

καὶ ὁ ἡμέτερος Ἱερεμίας θρηνεῖ:

Αἶ αἶ! τῶν ἡμετέρων μεγάλων ἀχέων!
Ἔκλυτον ἡμῶν τὸ σύστημα! θρηνῶν λέγω....

Ἀλλ' οἱ θρῆνοι, ἀδελφοί μου, διὰ τὸ ἔκλυτον—ἐὰν ἐξακολουθῇ τόσον ἡ ἐπικράτησις τῆς κακίας—σύστημα, οἱ θεωρητικοὶ θρῆνοι εἶναι ἀνωφελεῖς. Τὰ δὲ δάκρυα, κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, ἐδόθησαν ὄχι διὰ νὰ θρηνοῦνται οἱ νεκροί, ἀλλὰ διὰ νὰ μετανοοῦν οἱ ἐν ἁμαρτίᾳ καὶ πλάνῃ ζῶντες! Ἐδῶ μόνον εἶναι ὠφέλιμα. Οἱ νεκροὶ δὲν ἀνίστανται μὲ τὴν θερμότητα τῶν δακρύων, ἀλλὰ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Ἀναστάντος.

Ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι ἀτελῶς τιμῶμεν τοὺς ἐναρέτους, διότι συνήθως βλέπομεν διὰ μέσου τῶν προσωπικῶν ἀντιλήψεων, συμπαθειῶν καὶ συμφερόντων. Ἡ ἄκρα δικαιοσύνη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀδικία, ἀντὶ νὰ εἶναι τελεία καὶ ἰδεώδης! Τὸ τέλειον ὑπάρχει μόνον ἐν τῷ οὐρανῷ, διότι ἐπὶ τῆς γῆς δὲν κατοικοῦν αἱ ἄϋλοι στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων. Ἐπὶ τῆς γῆς ὑπάρχουν

ἀγῶνες διὰ τὸν ἐπιούσιον, μάχαι πρὸς πλουτισμόν, πόλεμοι διὰ τὴν ἱκανοποίησιν κενοδοξιῶν, ὀλίγων δὲ ἐναρέτων ὁ βίος μαρτυρεῖ περὶ συναισθήσεως τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς. Ἐδῶ κάτω ὑπάρχουν μόνον τάσεις καὶ προσπάθειαι καὶ δι' αὐτὰς χρησιμεύει ἡ παροῦσα ζωή, διὰ τὴν προπαρασκευὴν εἰς τὴν αἰωνιότητα χρησιμοποιεῖται ὁ βραχὺς βίος μας. Βραβεῖα βέβαια τῶν ἐναρέτων ἀπόκεινται παρὰ τῷ μέλλοντι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Βραβεῖα ὅμως πρέπει νὰ κεῖνται καὶ ἐδῶ. Ἡ παιδεία δὲν προάγεται διὰ τῆς μὴ ἀπροσωπολήπτου ἐκτιμήσεως τῆς ἐργασίας τῶν λειτουργῶν της. Οὔτε νομίζω ἡ δημοσίᾳ δαπάνῃ κηδεία τῶν καθηγητῶν μας ἀρκεῖ νὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς καταστήσαντας ἀνυπόφορον καὶ μισητὸν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου. Χρειάζονται βραβεῖα καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Διότι κατὰ Θουκυδίδην εἰπεῖν «Ὅπου ἆθλα τῆς ἀρετῆς κεῖνται μέγιστα, τῇδε καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσι!»

CHARLES DIEHL

'Από τὸ ἔργον «CHOSES et GENS de BYZANCE» Κατὰ μετάφρασιν † Λ. Δ.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

II.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιδ΄. αἰῶνος ἡ Βυζαντινὴ τέχνη εἶχεν ὄπισθεν αὑτῆς μακρὸν παρελθόν. Λίαν ἐνωρίς, εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς τέχνης τῆς χριστιανικῆς 'Ανατολῆς, συνηντήθησαν δύο παραδόσεις: ἡ ἀρχαία παράδοσις, «ἡ ἑλληνιστική», συνεπαρμένη ἀπὸ ἰδεαλισμόν, περισσότερον ἀνήσυχος δι' εὐγένειαν, διὰ συμπεριφοράν, δι' ὀλιγάρκειαν· ἡ ἀνατολικὴ παράδοσις, γεννηθεῖσα εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Καππαδοκίαν, πλέον ρεαλιστική, περισσότερον ἄπληστος νὰ ἐκφράσῃ τὰ πάθη, τὰς δραματικὰς συγκινήσεις. Ὁ G. Millet πολὺ καλὰ ἀπέδειξε πῶς, εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς Βυζαντινῆς εἰκονογραφίας, ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐπιρροὴ τῶν δύο τούτων παραδόσεων, καὶ πῶς ὁ εὐρὺς διηγηματικὸς κύκλος, μὲ πολλὰς λεπτομερείας καὶ πολὺ ἐκτεταμένος, τὸν ὁποῖον ὁ Ε΄. καὶ ὁ ΣΤ΄. αἰὼν ἐδημιούργησαν διὰ νὰ εἰκονογραφήσουν τὰς ἀφηγήσεις τοῦ Εὐαγγελίου, προσέλαβε διπλῆν ὄψιν, τῆς ὁποίας τὰ Μωσαϊκὰ τῶν Ἁγίων 'Αποστόλων, ἐκτελεσθέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ 'Ιουστινιανοῦ, ἀντιπροσωπεύουν τὴν βυζαντινὴν μορφήν, καὶ αἱ εἰκονογραφίαι τοῦ Ἁγίου Σεργίου τῆς Γάζης, αἱ ὁποῖαι χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐποχῆς, τὸν Συριακὸν τύπον. Καὶ ἀναμφιβόλως τὰ δύο μεγάλα αὐτὰ σύνολα μᾶς εἶναι γνωστὰ μόνον ἀπὸ περιγραφάς. Εἰς διάφορα χειρόγραφα εὑρίσκεται ἀναπαράστασις αὐτῶν ὠχρὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Οὕτω εἰς τὸν Παρισινὸν Κώδικα (74) ὁ G. Millet νομίζει ὅτι ἀνευρίσκει, μόλις παραμορφωθεῖσαν, τὴν παράδοσιν τῆς Γάζης καὶ τῆς 'Αντιοχείας, καὶ ἐν τῷ Λαυρεντιανῷ Κώδικι (VI, 23) τὴν παράδοσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πλεῖστα ἄλλα μνημεῖα, ἀπὸ τοῦ Δ.΄ μέχρι τοῦ Ι.΄ αἰῶνος, καὶ ἀργότερον ἀκόμη, δεικνύουν ὁμοίως τοὺς βυζαντινοὺς τύπους καὶ τοὺς ἀνατολικούς. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ G. Millet ἀποδίδει ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα εἰς τὰς ἐσχάτως ἐν Καππαδοκίᾳ ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου de Jerphanion ἀνακαλυφθείσας εἰκονογραφίας, αἱ ὁποῖαι, ὡς φαίνεται, μᾶς ἀποκαλύπτουν «τοὺς θησαυροὺς τῆς Συριακῆς εἰκονογραφίας». Χωρὶς νὰ παραγνωρίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μνημείων τούτων, δύναταί τις νὰ διερωτηθῇ, κάμνων τὴν παρατήρησιν παρο-

δικῶς, μήπως ὁ G. Millet ἔδωκε πολὺν τόπον εἰς τὰ ἔργα αὐτὰ λαϊκῆς τέχνης, συχνὰ χρονολογημένα κατὰ τρόπον ἀρκετὰ ἀόριστον, καὶ ἀνεπαρκῶς εἰσέτι γνωστὰ καὶ μελετημένα.

Οὐδεὶς βεβαίως θὰ διαμφισβητήσῃ τὴν ὕπαρξιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης τῶν δύο αὐτῶν ρευμάτων καὶ τὴν σπουδαιότητα ἣν ἔσχον διὰ τὸν σχηματισμόν, ὡς καὶ διὰ τὴν διάδοσιν, τῆς τέχνης αὐτῆς. Θὰ ἀποδεχθῇ τις προθύμως ὅτι μεταξὺ τοῦ ΣΤ.′ καὶ Θ.′ αἰῶνος ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη παρέσχον εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην τῆς Δύσεως ὅσην, ἴσως καὶ περισσοτέραν, καὶ τὸ Βυζάντιον συμβολήν. Πρέπει νὰ προχωρήσωμεν περισσότερον, καὶ νὰ πιστεύσωμεν μὲ τὸν G. Millet ὅτι «μέχρι τῶν προελεύσεων τῆς Ἀναγεννήσεως εὐρὺ ρεῦμα, ἐκκινῆσαν ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης, φέρει πρὸς τὴν Ἰταλίαν τὰ εἰκονογραφικὰ θέματα» (G. Millet), ὅτι ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἐπιρροῇ, τῇ τόσον ἰσχυρᾷ ἐν Ἰταλίᾳ μεταξὺ τοῦ ΙΑ.′ καὶ ΙΓ.′ αἰῶνος, πρέπει νὰ δώσωμεν οὐσιαστικὴν θέσιν «εἰς τὴν ἰδιαιτέραν κληρονομίαν τῆς Συριακῆς καὶ τῆς Παλαιστινιακῆς παραδόσεως» (ὁ αὐτός); Ἔγινε τῆς μόδας, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη νὰ μειώνωμεν, νὰ ἐκμηδενίζωμεν σχεδόν, εἰς ὄφελος τῆς Ἀνατολῆς, τὸν ρόλον καὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Βυζαντίου καὶ γνωρίζομεν μὲ πόσην ὑπερβολὴν ὁ Strzygowski ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν αὐτήν. Ὁ G. Millet οὐδόλως υἱοθετεῖ ὅλας τὰς φαντασίας τοῦ σοφοῦ αὐστριακοῦ. Δὲν ἀρνεῖται μὲν ὡρισμένον ρόλον εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ δὲν ἀρνεῖται ποσῶς καὶ τὸν ρόλον τοῦ Βυζαντίου. Ἐν τούτοις, καὶ αὐτός, ὅπως ὁ Strzygowski, τείνει νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἰς τὸν ΙΔ.′ αἰῶνα ἀκόμη οἱ τεχνῖται εὗρον τὰ πρότυπά των «εἰς μικρὰ μέρη, εἰς σκοτεινὰ μοναστήρια, ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ Ἀνατολῇ», καὶ ὅτι τὸν ΙΓ.′ καὶ ΙΔ.′ αἰῶνα εἰς τὴν Ἰταλικὴν εἰκονογραφίαν καθὼς εἰς τὴν Σλαυϊκὴν εἰκονογραφίαν ἡ ἐπιρροὴ ἡ Συριακὴ καὶ ἡ Παλαιστίνειος ἠσκήθη ἀμέσως ἐπὶ τῆς μορφώσεως τῶν εἰκονογραφικῶν θεμάτων.

Μοὶ φαίνεται ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην ἀναπαράστασιν τῶν πραγμάτων ὑπάρχει κάποια ὑπερβολὴ καὶ πλάνη· ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ τις τὰ χειρόγραφα τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν G. Millet παρουσιάζουν τόσον καθαρὰ τὰς δύο ἀντιθέτους παραδόσεις, διὰ νὰ ἴδῃ πόσον αἱ δύο αὗται παραδόσεις ἑνώνονται καὶ ἀλληλοσυμπλέκονται. Τὸ Βυζάντιον ἔλαβε καὶ ἐδέχθη ἀριθμὸν Συριακῶν **μοτίβων**, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ἰδικά του καὶ τὰ ἐνεσωμάτωσεν εἰς τὰς ἰδικάς του ἀντιλήψεις, ἀντιθέτως δὲ πολλάκις, ἀπὸ τοῦ Ι′. πρὸ πάντων αἰῶνος ἔφερε καὶ ἔκαμε νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν — καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Καππαδοκίαν — ἡ ἑλληνιστικὴ παράδοσις. Οὕτω τὰ δύο ρεύματα, τὰ ὁποῖα ἀντιτίθενται πρὸς ἄλληλα, συναντῶνται πολλάκις καὶ συγχέονται. Καὶ θὰ διερωτηθῇ τότε κανεὶς μήπως πολλὰ ἀνατολικὰ μοτίβα, περὶ τῶν ὁποίων λέγεται ὅτι οἱ καλλιτέχναι τοῦ ΙΔ.′ αἰῶνος τὰ ἐδέχθησαν

ἀπ᾿ εὐθείας ἀπὸ τὴν Συρίαν, ἦλθον μέσῳ τοῦ Βυζαντίου. Εἰκονογραφικαὶ ὁμοιότητες δὲν ἀρκοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὸ πᾶν. Καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης ἐπίσης ἡ ἱστορία ἔχει τὸ μέρος της. Ὅθεν ὁ ἱστορικὸς δυσκόλως θὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ Βυζαντινὴ πρωτεύουσα τῆς ὁποίας ὁ μεσαίων ὁλόκληρος ἐθαύμασε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα, ὅτι ἡ μεγάλη πόλις ὅπου ἡ Ἀνατολὴ καθὼς καὶ ἡ Δύσις ἤρχοντο νὰ ζητήσουν τὰ πολυτελῆ ἔργα τὰ ὁποῖα παρῆγον αἱ βιομηχανίαι της τῆς πολυτελείας, τὰς ἐξ ὀρειχάλκου δαμασκηνὰς πύλας, τὰ πολύτιμα κοσμήματα, τὰ θαυμασίως κεντημένα μετάξια, ὅτι ἡ πόλις ἡ ὁποία ἐπρομήθευε καλλιτέχνας εἰς τοὺς ρώσσους πρίγκηπας τοῦ Κιέβου καὶ εἰς τοὺς τσάρους τῆς Σερβίας, ὡς ἐπίσης εἰς τοὺς Δόγας τῆς Βενετίας καὶ εἰς τοὺς ἡγουμένους τοῦ Mont-Cassin, ἤσκησαν δῆθεν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς τέχνης ὀλιγωτέραν ἐπιρροὴν ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ μοναστήρια τῆς Ἀνατολῆς, προβαλλόμενα ὡς ὑποτιθέμενοι φρουροὶ αἰωνοβίων παραδόσεων. Ὁ G. Millet διερωτᾶται μήπως μεταξὺ τῶν δύο τύπων — ἀνατολικοῦ καὶ βυζαντινοῦ —, οἱ ὁποῖοι ἀντιτίθενται πρὸς ἀλλήλους, ὑπῆρχε «διαφορὰ ἐποχῆς ἢ Σχολῆς». Ἐν τούτῳ προσεγγίζομεν τὴν ἀλήθειαν. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς χριστιανικῆς τέχνης τῆς Ἀνατολῆς, ἐνώπιον τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει τὸ Βυζάντιον, τὸ νὰ ἔχῃ δημιουργήσῃ ἡ Ἀνατολὴ ἄλλους τύπους, ἄλλας ἀντιλήψεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς τέχνης ὑπῆρξε μεγάλη, εἶναι γεγονὸς δεδομένον, ὅπως ὡσαύτως εἶναι δεδομένον ὅτι αἱ δύο αὐταὶ ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας παραδόσεις συνεχίζονται εἰς τὴν τέχνην τοῦ ΙΔ.′ αἰῶνος. Οὔτε θὰ διαμφισβητήσω πάλιν ὅτι ἐνίοτε κατὰ τὸν ΙΔ.′ αἰῶνα αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος ὁ καλλιτέχνης τοὺς εἰκονογραφικοὺς τίτλους τῆς εἰκονογραφικῆς αὐτῆς παραδόσεως παρέλαβεν ἀντλήσας ἀπ᾿ εὐθείας ἀπὸ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν Παλαιστίνειον ἢ Συριακὴν πηγήν. Καθόλου ὅμως εἰπεῖν αὐτὰ τὰ ἀνατολικὰ μοτίβα, ὅπως εἶναι πιθανώτερον, εἰσῆλθον εἰς τὴν τέχνην διὰ μέσου τοῦ Βυζαντίου. Τὸ Βυζάντιον, ὡς ἡ μεγάλη μυσταγωγός, κατευθύνει τὰς μεταξὺ τοῦ ΙΔ.′ καὶ ΙΣΤ.′ αἰῶνος διαφόρους σχολὰς αἱ ὁποῖαι διευθύνουν τὴν καλλιτεχνικὴν κίνησιν.

(Ἕπεται συνέχεια).

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΦΑΝΑΡΙΟΥ ΕΚΑΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΥΡΚΑΪΑΝ ΤΟΥ 1720;

Ὁ Α. Κ. Ὑψηλάντης εἰς τὸ γνωστὸν αὐτοῦ ἔργον «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» (σ. 313) ἀναφέρει πυρκαϊὰν συμβᾶσαν κατὰ τὸ ἔτος 1720, κατὰ τὴν ὁποίαν «κατεκάη ὅλον τὸ Φανάρι καὶ τὸ Πετρίκαπι καὶ ἀκολούθως καὶ ***ἡ μεγάλη Ἐκκλησία*** καὶ τὰ πατριαρχικὰ σπίτια καὶ ὅλα τὰ πέριξ πατριαρχικὰ κατοικήματα. Ἀνηγέρθη οὖν ἡ μεγάλη ἐκκλησία πλατυτέρα καὶ ἐπιμηκεστέρα τῆς πρώτης... ἐκτίσθη δὲ καὶ τὸ σέτι, ἐφ᾽ οὗ ᾠκοδομήθη τὸ συνοδικὸν καὶ τὰ κελλία τῶν ἐφημερίων, καθὼς φαίνονται μέχρι τῆς σήμερον».

Ὁ ἀναφέρων ταῦτα χρονογράφος δὲν εἶναι αὐτόπτης μάρτυς τῆς περιγραφομένης πυρκαϊᾶς, γεννηθεὶς μετὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν χρονολογίαν. Δὲν διακρίνεται δὲ καὶ ἐπὶ αὐστηρᾷ ἐξελέγξει τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ἀρύεται, ἀντιγράφων ὡς τὰ πολλὰ τὴν Τουρκογραικίαν, τὸν Δοσίθεον Ἱεροσολύμων — περὶ τοῦ ὁποίου ὁ πολὺς Μελέτιος Ἀθηνῶν γράφει· «ἦν δέ τις φιλόπονος καὶ φιλομαθής, ἐδόκει δὲ γεγονέναι καὶ πολυμαθής, ***ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ τῶν ἐξακριβούντων***»—, τὸν Μελέτιον Ἀθηνῶν κ. ἄ. Δὲν δύναται νὰ ἔχῃ μεγάλην ἀποδεικτικὴν δύναμιν, ἐνισχύουσαν τὴν περὶ πυρπολήσεως τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ πληροφορίαν τοῦ Α. Κ. Ὑψηλάντου καὶ ἡ ἔμμεσος μαρτυρία τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἀθανασίου Δωροστάμου ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Jacob Elsner, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ῥηθεὶς κληρικὸς εἶχε σταλῆ ἔτη τινὰ μετὰ τὸ 1720—χρονολογίαν τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ— εἰς νήσους τινὰς τῆς Ἑπτανήσου πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὄχι πλέον πρὸς οἰκοδομὴν τῆς κατὰ Δεκέμβριον τοῦ εἰρημένου ἔτους τελείως οἰκοδομηθείσης πατριαρχικῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ πρὸς ἀπόσβεσιν χρεῶν βαρυτάτων συναφθέντων πρὸς ἀποτελείωσιν τῆς οἰκοδομῆς.

Ὁ γνωστὸς Βυζαντινολόγος A. M. Schneider ἐξέδωκεν ἐν τῷ περιοδικῷ «Byzantinische Zeitschrift» καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ, μελέτην περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πυρκαϊῶν «Brände in Konstantinopel» (ἔτος 41, 2 σ. 382—403). Ἐν τῇ ἀξιολόγῳ ταύτῃ πραγματείᾳ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει ὅλους τοὺς χρονογράφους, περιηγητὰς καὶ ἱστορικοὺς τοὺς ση-

---

[1]) Τοῦ Jacob Elsner τὸ ἔργον φέρει τὸν γερμανικὸν τίτλον «Neuste Beschreibung der griechische Christen in der Türkei» «Νεωτάτη περιγραφὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων Χριστιανῶν». Βλέπε καὶ Σάρδεων Γερμανοῦ Ὀρθοδοξία 1941 σ. 180 σημ. 3.

μειοῦντας τὰς ἐν Κ/πόλει πυρκαϊὰς ἀπὸ τοῦ ἔτους 388 μέχρι τοῦ ἔτους 1941. Διὰ τὰς πυρκαϊὰς τοῦ ἔτους 1720 (σ. 395) γράφει τὰ ἑξῆς· 1720 Ἰανουαρίου 4: ἐκάη τὸ χαρέμιον τοῦ Ντεφτερντὰρ καί τινες οἰκίαι. Driesch 2, 440.— 28 Ἰανουαρίου ἄλλη πυρκαϊὰ Driesch, 2, 468. Μαρτίου 26/27, ἐκάησαν χίλιαι οἰκίαι ἐν τῇ ἑβραϊκῇ συνοικίᾳ, ὡσαύτως τὸ Πατριαρχεῖον (Φανάριον) μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Driesch, 2, 521· Ὑψηλάντης 313, Χάμμερ 7, 262· κατόπιν ἀναφέρει ἔτι μίαν μικροτέραν πυρκαϊὰν παρὰ τὸ τέμενος Kadi asker camii.

Ὁ Driesch ἢ κατὰ τὸν λατινικὸν τύπον Drieschius διέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ 3 Αὐγούστου 1719 μέχρι 27 Μαρτίου 1720. Τὸ ἔργον του φέρον τὸν τίτλον «Historia magnae legationis Caesareae . . . authore G. C. Drieschio» ἐδημοσιεύθη λατινιστὶ καὶ γερμανιστὶ ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ ἔτος 1721. Ἐξήτασα ἀμφότερα τὰ κείμενα καὶ ἐπείσθην ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Schneider σημειούμενα σχετικῶς πρὸς τὴν πυρπόλησιν τῶν 1000 οἰκιῶν τῆς ἑβραϊκῆς συνοικίας καὶ τοῦ πατριαρχείου τοῦ Φαναρίου σὺν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ἔχουσιν ὡς ἕπεται. Ὁ Driesch ἀναφέρει μόνον τὴν πυρπόλησιν τῶν 1000 οἰκιῶν τῆς ἑβραϊκῆς συνοικίας· ἡ ὑπὸ τοῦ Schneider μνεία τῆς πυρπολήσεως τοῦ π/χικοῦ ναοῦ γίνεται ***μόνον*** ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἤδη σημειωθείσης πληροφορίας τοῦ Α. Κ. Ὑψηλάντου. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Driesch θὰ ἀνέφερε πάντως πυρπόλησιν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ἐὰν πράγματι ἐγένετο τοιαύτη κατὰ τὸ ἔτος 1720. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Driesch λεπτομερῶς περιγράφει τὰς πυρκαϊὰς τῆς πόλεως, οὐδέποτε θὰ παρέλιπε νὰ μνημονεύσῃ τὴν διὰ τοῦ πυρὸς καταστροφὴν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ἐὰν οὗτος ἐκαίετο κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τῆς ἑβραϊκῆς συνοικίας Μπαλατᾶ. Ἄλλως τε ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἄλλης συνοικίας—συνοικίας τοῦ Φαναρίου — θὰ ὠνόμαζεν αὐτὴν κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὁ Εὐρωπαῖος περιηγητής, καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν περιελαμβάνετο ἐν αὐτῇ ὁ πατριαρχικὸς ναός.

Ἡ σιωπὴ αὕτη τοῦ Driesch συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ ἀλλοία γνώμη περὶ τῆς αἰτίας τῆς κατὰ τὸ 1720 ἀνοικοδομήσεως ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Γ' τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν σελίδα 52 τοῦ πρώτου τόμου τῆς Φωτιείου μου Βιβλιοθήκης ἐδημοσίευσα ἑλληνιστὶ (κατ' ἐμὴν μετάφρασιν) ἐπίσημον τουρκικὸν ἔγγραφον ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Τούρκου ἱστορικοῦ Ἀχμὲτ Ρεφήκ. Κατὰ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὁ πατριάρχης Καλλίνικος ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1699 ἐζήτησε παρὰ τοῦ τότε Σουλτάνου Μουσταφᾶ τοῦ Β' τὴν ἄδειαν νὰ ἐπισκευάσῃ ἢ μᾶλλον νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὸν πατριαρχικὸν ναὸν καὶ οἶκον ***κατόπιν αὐτοψίας*** γενησομένης κατὰ τὸν νόμον (Keşf). Τὸ σουλτανικὸν ἔγγραφον ἐκδοθὲν ὑπὸ χρονολογίαν 23 Φεβρουαρίου 1699 ποιεῖται λόγον περὶ π/χικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου

«σεσαθρωμένου ἕνεκα τῆς πολυκαιρίας» καὶ περὶ ἐπικειμένου κινδύνου θανάτου γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν ἐκ τῆς καταρρεύσεως τῶν τοίχων ἢ τῆς στέγης. Ὁ Α. Κ. Ὑψηλάντης ἀναφέρει τὸ ἀνωτέρω γεγονὸς μετὰ τῆς προσθήκης· «ἀπαιτηθείσης ἱκανῆς χρηματικῆς δόσεως ἀπέστη ὁ πατριάρχης τῆς οἰκοδομῆς». [2])

Ὁ πατριάρχης λοιπὸν Καλλίνικος ἠθέλησε νὰ προλάβῃ τὸν Ἱερεμίαν τὸν Γ΄. ἐν τῇ ἐκ βάθρων ἀνοικοδομήσει τοῦ π/χικοῦ ναοῦ καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου, ἀλλὰ δι᾽ ὃν ἀνέφερα λόγον περιωρίσθη εἰς ἐπισκευὴν συντελέσασαν εἰς τὸ νὰ προληφθῇ ἡ κατάρρευσις τῶν κτιρίων.

Ὁ Πατριάρχης Καλλίνικος ὁ Γ΄ ἐν τῇ χειρογράφῳ αὐτοῦ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσε πρό τινων ἐτῶν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Κ. Δυοβουνιώτης καὶ τὴν ὁποίαν προηγουμένως ἀντέγραψεν ὁ Βενδότης, συνεχιστὴς τῆς Ἱστορίας τοῦ Μελετίου Ἀθηνῶν, γράφει τὰ ἑξῆς σχετικὰ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου τοῦ Γ΄. ἀνοικοδόμησιν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ· «ἐλεγχόμενος (ὁ Ἱερεμίας) δὲ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἀρχιερέων διὰ τὴν προσθήκην (τοῦ μιρὶ) καὶ μισούμενος διὰ τὸ ὑπέρογκον τοῦ ἤθους αὐτοῦ καὶ δραστήριον καὶ πλεονεκτικὸν ἐζήτησεν ὁρισμὸν γνώμῃ καὶ ἀρχιερέων καὶ ἀρχόντων ἀνακαινίσαι τὸ πατριαρχεῖον ***κατασεσαθρωμένον ὂν καὶ ἀπειλοῦν πτῶσιν*** [3]). Δοθέντος δὲ ὁρισμοῦ... δι᾽ ἁδροτάτων δόσεων τῇ ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ τοῦ κλήρου καὶ παντὸς τοῦ πλήθους ***ἀνηγέρθη ὁ ναὸς τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*** » Κ. Δυοβουνιώτου· Καλλίνικος ὁ Γ΄. σ. 95).

Ὁ Βενδότης (σ. 6) καταχωρίζει τὰ ἑξῆς ἀναφορικῶς τοῦ αὐτοῦ ζητήματος· «οὗτος (Ἱερεμίας ὁ Γ΄) ἐλεγχόμενος ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων διὰ τὴν προσθήκην εἰς τὸ μιρί, διὰ τὸ ὑπέρογκον καὶ δραστήριόν του ἦθος, ἐζήτησεν ὁρισμόν, γνώμῃ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἀρχόντων, ἀνακαινίσαι τὸ πατριαρχεῖον κατασεσαθρωμένον ὂν καὶ κινδυνεῦον νὰ πέσῃ. Δοθέντος δὲ τοῦ ὁρισμοῦ δι᾽ ἐπιμελείας τοῦ Ἱερεμίου, τοῦ κλή- καὶ τοῦ λαοῦ, μὲ πολλὰ ***χρήματα, ἀνηγέρθη ὁ ναὸς τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας*** ».

Ὁ Κούμας (Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τόμ. 10ος σ. 395) γράφει· «ἐζήτησε (ὁ Ἱερεμίας) βασιλικὴν προσταγὴν διὰ νὰ ἀνακαινίσῃ τὸν ναὸν τοῦ πατριαρχείου κινδυνεύοντα νὰ πέσῃ. Ἀπήλαυσε τὴν ζήτησίν

---

[2]) «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» σελ. 227.

[3]) Τὰ λόγια αὐτὰ μᾶς ὑπενθυμίζουν τὰς φράσεις τοῦ προσημειωθέντος σουλτανικοῦ ἐγγράφου τοῦ ἐκδοθέντος πρὸ 22 ἐτῶν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Β΄ τοῦ Ἀκαρνᾶνος.

του ταύτην, καὶ προσέτι ἠγόρασεν οἶκον νὰ κατοικῇ ὁ πατριάρχης, ἐπειδὴ ὁ πατριαρχικὸς οἶκος εἶχε καῆν ἀρχήτερα κατὰ τὸ 1710 ἔτος».

Ὁ Σκ. Βυζάντιος ἀντιγράφων τοὺς προηγουμένους σημειοῖ· «ἀνακαινίσας ὁ Ἱερεμίας καὶ ἐπεκτείνας διὰ τῆς προσθήκης τοῦ συνοδικοῦ καὶ τῶν διαιτημάτων τοῦ πατριάρχου τὸ πατριαρχεῖον πυρποληθὲν τῷ 1707 ἢ 1710». (Β. σ. 540).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν μεγαλυτέραν βαρύτητα ἔχει ἡ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Γ'. πατριαρχεύσαντος κατὰ τὸ ἔτος 1757 καὶ ὄντος ἑπομένως συγχρόνου πρὸς τὰ ἱστορούμενα γεγονότα. Ὁ πατριάρχης Καλλίνικος δὲν ἀναφέρει τι περὶ πυρκαϊᾶς ἀποτεφρωσάσης τὸν πατριαρχικὸν ναόν. Ὁ Βενδότης ὡσαύτως οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται περὶ πυρπολήσεως τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ. Πυρπόλησιν οὐχὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, ἀλλὰ τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου, ὡς εἴδομεν, ἀναφέρουσιν ὅ,τε Κούμας καὶ ὁ Σκαρλάτος, συμβᾶσαν κατὰ τὸ ἔτος 1707 ἢ 1710.

Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ἐγχαραχθεῖσαν ὑπεράνω τῆς δεξιᾶς θύρας τοῦ νάρθηκος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ καὶ σωζομένην μέχρι σήμερον σημειοῦται τὸ «ὁ ναὸς ἀνῳκοδόμητο ἐκ βάθρων αὐτῶν». . . χωρὶς νὰ προστίθηται ἡ φράσις πυρποληθεὶς κλπ. ὡς συμβαίνει εἰς περιπτώσεις ἀνοικοδομῆς ναοῦ μετὰ πυρκαϊάν.[4]) Πλὴν τούτου εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν ἐπισήμων ἢ μὴ ἐπισήμων γραμμάτων τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Γ'. τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν συλλογὴν ἐράνων διὰ τὴν ἀνοικοδομὴν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, γίνεται μνεία πυρπολήσεως τοῦ π/χικοῦ ναοῦ. . . . «λαβόντες ἄδειαν. . . . ἀνῳκοδομήσαμεν ἐκ θεμελίων τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ καθ' ἡμᾶς πατριαρχικοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου.»[5])

Ἐὰν ὁ ναὸς ἐκαίετο, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποσπασθῶσιν ὁ ἄμβων καὶ ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, ἀμφότερα μεταφερθέντα ἐκ τῆς Παμμακαρίστου καὶ ὄντα ἔργα τοῦ τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ νὰ ἐγκαθιδρυθῶσιν ἐν τῷ νέῳ ναῷ· ἀφίνω τὰς ἐκ ψηφιδωτῶν εἰκόνας Παμμακαρίστου καὶ Προδρόμου, ἅγια λείψανα καὶ ἄλλα, ἴσως δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τέμπλον ἐν μέρει, σωζόμενα μέχρι τῆς σήμερον. Ἄλλως τε ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀνοικοδομήσεως πυρποληθέντος ναοῦ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἱερεμίου δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἀνοικοδομήσεως ὡς ἀντιπερισπασμὸν μέλλοντα νὰ κατασιγάσῃ τὴν κατὰ τοῦ πατριάρχου κατακραυγήν.

---

[4]) Βλέπε ἐμὴν μελέτην «Σημειώσεις περί τινων ἐν Κωνσταντινουπόλει ναῶν», ἰδίως τὸ ἀφορῶν τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἁγίου Μηνᾶ Ὑψωμαθείων.

[5]) Σάρδεων Γερμανοῦ «Συμπληρωματικὰ περὶ τοῦ ἐν Φαναρίῳ Πατριαρχικοῦ Οἴκου καὶ Ναοῦ» ἐν Ὀρθοδοξίᾳ ΙΣΤ' σ. 179-182.

Ὁ πατριαρχικὸς ναὸς δὲν ἐκάη οὔτε κατὰ τὸ ἔτος 1720 οὔτε κατὰ τὸ 1707 ἢ 1710. Ἕτερον τὸ ζήτημα τῆς πυρπολήσεως τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου. Ὁ Ὑψηλάντης ἠπατήθη· δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ τὸν δικαιολογήσωμεν ἰσχυριζόμενοι ὅτι προὐτίθετο νὰ τονίσῃ οὐχὶ τὴν πυρπόλησιν ἀλλὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ 1720.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐκφράζεται σαφῶς ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο. Οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπί τινα ἔτη τὸ πατριαρχεῖον ἔμεινεν ἄνεύ πατριαρχικοῦ ναοῦ.

Ὁ κλεινὸς λοιπὸν πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Γ'. κατέρριψε τὸν σεσαθρωμένον ναὸν τοῦ προκατόχου του Καλλινίκου τοῦ Β'. Τὸ διάγραμμα τοῦ κατακρημνισθέντος ναοῦ ἐκείνου ἐδημοσίευσα ἐν τῷ Α' τόμῳ τῆς Φωτιείου Βιβλιοθήκης ὡς τοῦτο ἐχαράχθη ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος Ἄγγλου ἱερέως τῆς ἐνταῦθα Βρεταννικῆς πρεσβείας κατὰ 1670 John Covel. Ἐπὶ τοῦ καταρριφθέντος ναοῦ ἐκείνου καὶ οὐχὶ ἐπὶ πυρποληθέντος τοιούτου ἔκτισε τὸν καὶ σήμερον σῳζόμενον πάνσεπτον πατριαρχικὸν ναόν.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Η ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 185).

Πρώτη μνεία τῆς ἑορτῆς συναντᾶται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Πάπα Σεργίου τοῦ Α΄ (687-701). Οὕτω, εἰς τὸ *Liber Pontificalis* (Sergius, No. 86) [1]) λέγεται ὅτι οὗτος ἐθέσπισε διὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῆς Γεννήσεως καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὡς καὶ διὰ τὴν ἑορτὴν «τὴν λεγομένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ὑπαπαντὴν» ἱκετήριον λιτανείαν, ἥτις ἐκκινοῦσα ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀδριανοῦ, κατέληγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Sancta-Maria Majore, ὅπου καὶ ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία.

Τὰ αὐτά, διὰ τῶν αὐτῶν σχεδὸν λέξεων, ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ ***Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκάριος*** (τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τοῦ 867 κ. ἑξ.), Ἐκκλ/κὸς συγγραφεύς, ἐν Ρώμῃ, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ΄ αἰῶνος γεννηθείς, ὅστις εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Historia, de vitis Romanorum Pontificum» λέγει ὅτι: «constituit autem (Sergius), ut diebus Annunciationis Domini, Nativitatis et Dormitionis sanctae Dei Genitricis, semperque virginis Mariae, ac Sancti Simeonis, quod Hypapantem Greci appellant, litania exeat a Sancto Adriano, et ad Sanctam Mariam populus occurat» [2]).

Τὸ αὐτὸ λέγει καὶ τὸ *Ordo Romanus:* «Sergius Papa festo Hypapantes litanias addidit et cereos benedictos» [3]). Ἀκριβῶς τὸ ρῆμα «addidit» τῆς φράσεως ταύτης τοῦ Ordo Romanus, ὡς ἐπί-

---

1) Liber Pontificalis, Ἐκδ. Duchesne, Sergius, No. 86. Πρβλ. καὶ τὸ σχετικὸν περὶ Σεργίου ἀπόσπασμα τοῦ Liber Pontificalis ἐν Henrion, Histoire Ecclésiastique depuis la Création jusqu'au Pontificat de Pie IX, ἔκδ. Migne, Paris, 1861, τόμ. 17ος στήλ. 921-924.

2) Anastasii Bibliothecarii, Historia, de vitis Romanorum Pontificum, LXXXV, Sergius, Anno Christi 687-701, Parisiis, 1649, σελ. 62.— Ἡ ὁμοιότης αὕτη καὶ εἰς τὰς λέξεις ἀκόμη τῆς παραγράφου ταύτης τοῦ Ἀναστασίου πρὸς τὴν προαναφερθεῖσαν παράγραφον τοῦ Liber Pontificalis, ἔτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ συμπίπτων τρόπος τῆς ἐξιστορήσεως τῶν γεγονότων παρ' ἀμφοτέροις, μάλιστα δὲ καὶ πλεῖσται ἄλλαι περὶ τὰς λέξεις καὶ τὴν σύνταξιν καὶ τὴν σειρὰν τῆς ἐξιστορήσεως ὁμοιότητες καὶ σχέσεις αὐτῶν, ἤγαγόν τινας ἐκ τῶν κριτικῶν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι συγγραφεὺς τοῦ Liber Pontificalis εἶναι ὁ αὐτὸς Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκάριος. Πλὴν σήμερον ἡ γνώμη αὕτη κρίνεται ἀνακριβής. Πρβλ. Δ. Σ. Μπαλάνου ἄρθρ. Ἀναστάσιος Βιβλιοθηκάριος, Ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. 4ος, σελ. 575-576.

3) Παρὰ Νικηφόρῳ Καλογερᾷ, Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία, Ἀθῆναι 1901 σελ. 237.

σης καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν ἑτέρων δύο πηγῶν εἰς τὴν λεπτομέρειαν ὅτι ὁ Σέργιος ἐθέσπισε (μόνον) διὰ τὴν ἑορτὴν τὸ ἔθιμον τοῦ λιτανεύειν, ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σέργιος εὗρεν ἤδη ὑπάρχουσαν τὴν ἑορτὴν ἐν Ρώμῃ καὶ ὅτι ὑπῆρξεν οὐχὶ ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν τὴν ἑορτήν, ἀλλ' ἁπλῶς ὁ πρῶτος προσθέσας τι τὸ νεώτερον εἰς τὸν ἑορτασμὸν αὐτῆς.

Μένει ὅθεν καὶ θὰ μένῃ, φαίνεται, τό γε νῦν, ἄλυτον τὸ πρόβλημα: τίς ὁ πρῶτος συστήσας τὴν ἑορτὴν ἐν Ρώμῃ, ἐφ' ὅσον οὐδεμία ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπάρχει διαφωτιστικὴ διὰ τὸ ζήτημα πηγή.

Ἐὰν ὅμως αἱ ὡς ἄνω περὶ τοῦ Σεργίου μαρτυρίαι δὲν λύουν τὸ πρόβλημα τοῦτο, ὁρίζουν ὅμως θετικῶς τὴν ἑτέραν λεπτομέρειαν, ὅτι ***ἡ ἑορτὴ ἑωρτάζετο ἐκεῖ μετὰ λιτανείας καὶ λαμπαδηφορίας***. Πλήν, ποῖον τὸ ἔθιμον τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἑορτὴν καθόλου; Εἶναι ἔθιμον καθαρῶς Δυτικόν, ἢ μήπως μετὰ τῆς ἐξ Ἀνατολῆς εἰσαχθείσης ἑορτῆς ὑπεισῆλθε καὶ τὸ ἔθιμον τῆς λαμπαδηφορίας; Καὶ εἰδικώτερον, δυνάμεθα νὰ συσχετίσωμεν τὴν σχετικὴν φράσιν τοῦ Ὁδοιπορικοῦ τῆς Συλβίας ***«πάντες λιτανεύουσι»*** πρὸς τὸ ἔθιμον τοῦτο τοῦ κηροκρατεῖν τῆς Δύσεως;

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ***αἱ λιτανεῖαι***, ἐν ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς ἑορταῖς τῶν πρώτων αἰώνων ἀπαντῶσαι, ἀποτελοῦν, γενικῶς εἰπεῖν, τὴν κοινὴν ἑορταστικὴν βάσιν τῶν Χριστιανικῶν συνάξεων. Ἔχουσαι ***Ἰουδαϊκὴν*** (Νοεμ. 12, 27 κ. ἑξ., Ἰησ. τοῦ Ναυῆ κεφ. 6ον, Β' Βασιλ. κεφ. 6ον, Γ' Βασιλ. κεφ. 8ον) ἔτι δὲ καὶ ***Ἐθνικὴν*** (Σενέκα, Ἐπιστολ. 9, 5) τὴν προέλευσιν, κατὰ τὸν πολὺν Baumstark [4]), μνημονεύονται παρὰ τῷ μάρτυρι Ἰουστίνῳ, τῷ Κλήμεντι Ρώμης, μάλιστα δὲ παρ' αὐτῷ τῷ Τερτυλλιανῷ (ad uxorem, 2, 4) [5]), καὶ ἐξελίσσονται μεγάλως ἐν τῇ καθόλου Χριστιανικῇ λατρείᾳ ἀκολούθως ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει.

Πλήν, παρὰ τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν λιτανειῶν καὶ ἀνεξαρτήτως αὐτῶν, ἀπαντᾷ καὶ τὸ ἔθιμον τοῦ κηροκρατεῖν, ὅπερ ἐτηρεῖτο πάντοτε ὁσάκις συνήρχοντο οἱ πιστοί, εἰς τὸ σκότος τῶν κατακομβῶν, ἵνα ἑορτάσωσι τὴν «γενέθλιον μνήμην» τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως [6]). Τὸ ἔθιμον ἄρα τοῦτο τοῦ κηροκρατεῖν εἶναι ἔθιμον καθαρῶς Δυτικῆς προελεύσεως εἰσαχθὲν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης κυρίως τὸ πρῶτον. Ὡραιοτάτην δὲ ἀπήχησιν τούτου εὑρίσκομεν εἰς αὐτὸ τὸ ὡραιότατον ἑσπερινὸν ᾆσμα τοῦ «φῶς

[4]) Ant. Baumstark, Textes liturgiques, ἐν Irénikon, 1934, σελ. 312 κ. ἑξ.

[5]) Migne, P. L. 1, 1294.

[6]) Abbé Martigny, Dictionnaire des Antiquités Chrétiennes, Paris, 1889, σελ. 675.

Ἱλαρόν», ὅπερ ἀποτελοῦν ἀρχαιότατον καρπὸν τῆς πρωταρχικῆς Χριστιανικῆς ποιήσεως, ἐψάλλετο ἐντὸς τῶν κατακομβῶν κατὰ τὰς ἑσπερινὰς συνάξεις ὑπὸ τῶν διωκομένων ἀπηνῶς Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἀξιωθέντες νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ τέρμα τῆς ἡμέρας καὶ νὰ «ἴδωσι φῶς ἑσπερινὸν» ἤρχοντο ὅπως «ὑμνήσωσι Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν.» 7).

Τὸ τοιοῦτον γενικῶς ἔθιμον τῆς λαμπαδηφορίας γνωρίζει βεβαίως καὶ ἡ Ἀνατολή, κατὰ τὴν μαρτυρίαν δὲ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, λαμπαδηφορίαι ἐγίνοντο ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ Βαπτίσματος 8), εἰς τὰς κηδείας καὶ τοὺς ἐνταφιασμοὺς τῶν νεκρῶν 9) καὶ κατὰ τὰς σεμνὰς ἑορτὰς τῆς Ἐκκλησίας 10).

Καὶ ἤδη τίθεται τὸ ἐρώτημα: Ἆρά γε ὑπὸ τὸ «πάντες λιτανεύουσι» τοῦ Ὁδοιπορικοῦ τῆς Συλβίας πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν, πρὸς τῇ συνήθει λιτανείᾳ, καὶ τὸ ἔθιμον τοῦ *κηροκρατεῖν*; Ἡ ἀπάντησις φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρνητική, διότι διασώζεται σαφὴς μαρτυρία, ἥτις ἀνάγει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἐθίμου τῆς λαμπαδηφορίας κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἥμισυν περίπου αἰῶνα ἀργότερον τοῦ ὡς ἄνω Ὁδοιπορικοῦ. Οὕτω, ***Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης*** ἐν τῷ «βίῳ τοῦ ἐν Ἁγίοις Ἀββᾶ Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου», ἀναφερόμενος εἰς τὰς πρώτας λεπτομερείας τῆς μοναχικῆς ζωῆς τούτου, ὁμιλεῖ περὶ μιᾶς γυναικός, Ἱκελίας ὀνομαζομένης, περὶ τῆς ὁποίας λέγει ἀπεριφράστως ὅτι: «αὕτη δὲ τότε, ***ἡ μακαρία Ἱκελία***, πᾶσαν εὐσεβείας ὁδὸν ἐξασκήσασα, ***κατέδειξεν ἐν πρώτοις μετὰ κηρίων γίνεσθαι τὴν ὑπαπάντησιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ***» 11).

---

7) Irénikon, ἔτος 1934, σελ. 486.

8) Γρηγορίου Θεολόγου, λόγος 40ος «εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα», κεφ. 46. Migne, Ε. Π. 36, 425.

9) «Κατὰ Ἰουλιανοῦ Βασιλέως, στηλιτευτικὸς δεύτερος» κεφ. 16. Migne, Ε.Π. 35, 684.

10) «Κατὰ Ἰουλιανοῦ Βασιλέως, στηλιτευτικὸς δεύτερος» κεφ. 35, Migne, Ε. Π. 35, 708 - 709.

11) Hermann Usener, Der Heilige Theodosios schriften des Theodoros und Kyrillos, Leipzig 1890, σελ. 106 — καὶ Κλεόπα Κοικυλίδου, Ἡ κατὰ τὴν ἔρημον τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Πόλεως Λαύρα Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου, ἐν Ἱεροσολύμοις, σελ. 87. — Πληροφορίας περὶ τῆς Ἱκελίας ταύτης παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς ἐκτὸς τοῦ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου καὶ οἱ ἕτεροι δύο βιογράφοι τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου, ἤτοι ***Θεόδωρος ὁ ἐπίσκοπος Πέτρας***, καὶ ***Συμεὼν ὁ Μεταφραστής***. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος λέγει περὶ αὐτῆς: «Μετανάστης γίνεται (ὁ Θεοδόσιος) ἐξ αἰτήσεως φιλοχρίστου τινὸς γυναικός, Ἰκελίας ὀνόματι, ὑπαρχούσης μὲν συνοίκου, Χριστοῦ δὲ διακόνου εἰς ὕστερον γενομένης, πλουσίας μὲν τῇ περιφανείᾳ τοῦ βίου, πλουσιωτέρας δὲ τῇ εὐλαβείᾳ τοῦ τρόπου τῇ κατὰ Χριστόν, ἥτις τὸν ἐκεῖσε ἱδρυμένον δείμασθαι λέγεται ναὸν τῇ ἀχράντῳ Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ, ἐπὶ τῶν χρόνων μακαρίου Ἰουβεναλίου γεγονότος ἀρχιεπισκόπου» (H. Usener, Der

Ἡ μαρτυρία εἶναι σαφής. Ὅτι δὲ τὸ ὑπὸ τῆς Ἱκελίας εἰσαχθὲν ἔθιμον τοῦ κηροκρατεῖν ἐξηκολούθει καὶ εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους, φαίνεται καὶ ἄλλοθεν. Ὁ «λόγος εἰς τὴν Ὑπαπαντήν», ὁ ὁποῖος ἀπεδόθη λελανθασμένως τῷ Κυρίλλῳ Ἱεροσολύμων καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ἔργον μεταγενέστερον πάντως τοῦ α΄ ἡμίσεος τοῦ ε΄ αἰῶνος [12]), παρέχει τὰς ἑξῆς χαρακτηριστικὰς φράσεις: «Τὰς λαμπάδας φαιδρῶς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ ἐξάψατε..... Φωτοφοροῦντες ὑπαντήσωμεν.... Οὕτως σήμερον φαιδροὶ φαιδρῶς τὰς λαμπάδας κοσμήσωμεν, οὕτως ὡς υἱοὶ φωτὸς τοὺς κηροὺς τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ προσαγάγωμεν....» [13]). Ἔτι ἐκφραστικώτερα εἶναι ὅσα λέγονται εἰς τὸν προαναφερθέντα πανηγυρικὸν λόγον εἰς τὴν Ὑπαπαντήν, τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Σωφρονίου: «Μηδεὶς ἔστω φωτοφορίας ἀλλότριος· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λαμπρότητα κηρῶν ἐπαγόμεθα, τὴν θεϊκὴν τοῦ προϊόντος δεικνύντες λαμπρότητα, ὑφ᾽ ἧς τὰ πάντα λαμπρύνεται.... διὰ τοῦτο λαμπαδοῦχοι βαδίζομεν, διὰ τοῦτο λαμπροφόροι προστρέχομεν.... Μηδεὶς ἡμῶν μεινάτω τῆς φωταυγίας ἀμύητος» [14]).

Τὸ οὕτως ὅμως γνωριζόμενον ἐν Ἱεροσολύμοις ἔθιμον τῆς λαμπαδηφορίας, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς ἁπλῆς γυναικός; Ἡ ἀπάντησις εἶναι θ ε τ ι κ ή. Διότι, ἀνεξαρτήτως τῶν ὡς ἄνω ῥητῶν μαρτυριῶν, ἔχομεν καὶ τὴν περίπτωσιν τῆς ***Ἁγίας Μελάνης τῆς Νέας***, μοναχῆς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐπέδρασεν, πολὺ πιθανῶς, εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς 25ης Δεκεμβρίου, ὡς ἡμερομηνίας τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυ-

---

heilige Theodosios.... κλπ. σελ. 14). Ὁ δὲ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς λέγει: «Γυνή τις, λίαν εὐσεβὴς καὶ κοσμία, τοὔνομα Ἱκελία, πλουσία τὸν βίον, πλουσιωτέρα τὴν ἀρετήν. Αὕτη σύνοικος μὲν ὑπῆρξέ τινι πρότερον, ὕστερον δὲ καὶ Χριστοῦ διάκονος κατ᾽ εὐσέβειαν γίνεται. Καὶ τὸν ἐκεῖσε δὲ ναὸν (εἰς τὸ παλαιὸν κάθισμα, τοῦτο γὰρ καλοῦσι τὸν τόπον, ἔστι δὲ κατὰ τὴν λεωφόρον τὴν ἐπὶ Βηθλεὲμ φέρουσαν) τῇ Δεσποίνῃ πάντων καὶ Θεοτόκῳ ἱδρῦσαι λέγεται.... Ἰουβεναλίου τότε τὴν ἀρχιερωσύνην Ἱεροσολύμων πεπιστευμένου» (Migne, Ε. Π. 114, 473 καὶ 476). Κατὰ τὰς μαρτυρίας ταύτας ἡ Ἱκελία εἶναι εὐσεβὴς καὶ πλουσία γυνή, Ρωμαία, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὡς διαφαίνεται καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς (Hicelia, ἢ κατ᾽ ἄλλην ἀνάγνωσιν Vicel(l)ia ἢ Vecilia), ἥτις μείνασα χήρα ἐκ τοῦ γάμου αὐτῆς καὶ ἔχουσα χρήματα, ἦλθεν εἰς τὸν ὡς ἄνω τόπον, ἔνθα ἵδρυσε ναὸν ἀτομικόν, εἰς τὸν ὁποῖον φαίνεται, καὶ εἰσήγαγε, κατὰ πρῶτον, τὸ ἐκ Δύσεως μετακομισθὲν ὑπ᾽ αὐτῆς ἔθιμον τῆς λαμπαδηφορίας.

12) Ὡς ἐπιτυχῶς ἀπέδειξε τοῦτο ὁ Migne (Ε. Π. 33, 1188 κ. ἑξ.) καὶ ἐξ ἄλλων μὲν λόγων μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἐν αὐτῷ ἐκφράσεων περὶ τῆς Μαρίας ὡς Θεοτόκου, ἀειπαρθένου κλπ., εἰσαχθεισῶν πασῶν βεβαίως μετὰ τὴν Γ΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον.

13) Migne, Ε. Π. 33, 1189. 1201.

14) Migne, Ε. Π. 87,3, 3292.

ρίου, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων. Οὕτω, εἰς τὴν βιογραφίαν αὐτῆς [15]) (γραφεῖσαν πιθανῶς ὑπὸ τοῦ περιφήμου Γεροντίου, ἱερέως καὶ ἡγουμένου τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Μελάνης τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν), ἀναγινώσκομεν ὅτι αὕτη, στοιχοῦσα ἔθει τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἔφυγε κατὰ τὸ ἔτος 439 ἀπὸ τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν — ἔνθα τὸ μοναστήριον αὐτῆς — καὶ ἦλθεν εἰς Βηθλεέμ, ἵνα ἑορτάσῃ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων κατὰ τὴν 25ην Δεκεμβρίου, ὅτε καὶ κακοπαθήσασα καθ' ὁδὸν ἐκ τοῦ ψύχους, ἠσθένησε καὶ ἀπέθανεν ἐν τέλει τὴν 31ην Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου αὐτῆς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν τότε Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιον νὰ ἀναζητήσῃ τὸ αἴτιον τοῦ θανάτου αὐτῆς. Πληροφορηθεὶς δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ αὐτῇ καὶ τὴν συνήθειαν τῆς Δύσεως, ἀντικατέστησε τὴν 6ην Ἰανουαρίου, ἡμερομηνίαν ἑορτασμοῦ τῶν Χριστουγέννων ἐν Ἱεροσολύμοις, διὰ τῆς 25ης Δεκεμβρίου, ὅπερ σημαίνει γενικῶς ὅτι καὶ γυναῖκες ἔτι δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ξέναι καὶ ἄμοιροι ἐπιδράσεως δι' ὡρισμένας τῆς λατρείας ἡμῶν λεπτομερείας. Οἴκοθεν βεβαίως ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῶν δύο τούτων γυναικῶν τῆς τε Ἁγίας Μελάνης διὰ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Ἱκελίας διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς, δὲν θὰ ἦτο τοιαύτη ἐὰν καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰουβενάλιος δὲν ἠσθάνετο ἀγάπην τινὰ καὶ σεβασμὸν πρὸς τὰ ἐκ Δύσεως ἐρχόμενα ἔθιμα.

Κατὰ ταῦτα, θεωρουμένης πλέον ὡς ἀναντιρρήτου τῆς ὑπὸ τῆς Ἱκελίας εἰσαγωγῆς τοῦ ἐθίμου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων [16]), αἴρεται αὐτομάτως πᾶσα πιθανότης συσχετίσεως τῆς φράσεως τοῦ Ὁδοιπορικοῦ τῆς Συλβίας «πάντες λιτανεύουσι» μετὰ τοῦ ἐθίμου τούτου τῆς λαμπαδηφορίας ἐν Ἱερουσαλήμ. ἐφ' ὅσον 50 καὶ πλέον ἔτη χωρίζουσι τὴν ὁδοιπορίαν τῆς Συλβίας ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν ἐνταῦθα τῆς Ἱκελίας. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπεκράτησεν ὡς ἔθιμον ἀποκλειστικῶς τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ τοῦτο ἐπὶ βραχύ, διότι ὅταν ὁ Ἰουστινιανὸς γενικεύῃ τὴν ἑορτὴν δι' ὅλον τὸ κράτος, αὕτη παρουσιάζεται ἄνευ τοῦ ἐθίμου τοῦ κηροκρατεῖν.

Ἀναγνωριζομένης ὅμως οὕτω τῆς Δυτικῆς προελεύσεως τοῦ ἐθίμου, καὶ τῆς μερικῆς μόνον ἐπικρατήσεως αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, μένουσι μετέωροι τοὐτ' αὐτὸ αἱ προαναφερθεῖσαι μαρτυρίαι τοῦ Liber Pontificalis, τοῦ Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου, μάλιστα δὲ ἡ τοῦ Ordo Romanus, καθ'

---

15) **Analecta Bollandiana**, τόμ. 22ος, σελ. 5-50.

16) Πρβλ. καὶ Hermann Usener, Weihnachtsfest, Bonn, 1889, σελ. 302 κ. ἑξ. καὶ Aug. Heisemberg, Grabeskische und Apostelkirche, zwei Basiliken Konstantin, τόμ. 1ος, Leipzig, 1908, σελ. 88.

ἃς ὁ Πάπας Σέργιος ὁ Α´ ἐθέσπισε τὸ ἔθιμον τοῦ λιτανεύειν καὶ κηροκρατεῖν. Πράγματι πῶς ἦτο δυνατὸν ἔθιμον ἐκ Δύσεως ἐπιβληθὲν τῇ Ἀνατολῇ, νὰ θεσπισθῇ ἐκεῖ ἀργότερον ἢ ὅσον ἐν τῇ Ἀνατολῇ; Τὴν ἀντίθεσιν λύει ἀρκούντως πειστικῶς ὁ πολὺς Dr. Ant. Baumstark διὰ τῶν ἑξῆς: Τὸ ἔθιμον λέγει [17], τῆς λαμπαδηφορίας ὑφίστατο ἐν Δύσει ἀνεξαρτήτως τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς — ἀγνοουμένης ταύτης τότε ἐκεῖ —. Εἰσήχθη ὅμως τοῦτο εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸν V αἰῶνα ὑπὸ τῆς Ἱκελίας, καὶ ἐπανῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Δύσιν ἀργότερον, μετὰ τῆς ἑορτῆς τὴν φορὰν ταύτην, ὡς στοιχεῖον μεγαλειτέρου πανηγυρισμοῦ. Πλήν, τοῦ Σεργίου ὅμως μὴ ὄντος πρώτου εἰσηγητοῦ καὶ αὐτῆς τῆς ἑορτῆς ἐν Ρώμῃ, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, ὅπως ἡ Ἱκελία ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἰσήγαγε, πρὸς μεγαλείτερον πανηγυρισμὸν τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς, τὸ παλαιὸν τῆς Δύσεως ἔθιμον τοῦ κηροκρατεῖν, οὕτω καὶ ὁ Πάπας Σέργιος εἰς τὴν ἤδη ἀγομένην ἐν Ρώμῃ ἑορτήν, προσέθηκε (« addidit » κατὰ τὸ Ordo Romanus) τὸ γνωστὸν ἤδη καὶ ἐν χρήσει εἰς ἄλλας περιστάσεις ἔθιμον τοῦ κηροκρατεῖν.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΔΙΑΚ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

[17]) Ἐν Irénikon, 1934, σελ. 499.

(†) Π. ΚΟΜΝΗΝΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τῆς 190ῆς σελίδος).

15. Πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κάμνει ἀδικίαν ἐκλέγων τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἰδίαν ἐλευθέραν θέλησιν Αὐτοῦ καὶ οὐχὶ συμφώνως πρὸς τὴν καταγωγὴν καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, ὁ Ἀπ. φέρει μαρτυρίαν τῆς Ἁγ. Γραφῆς, τῆς ὁποίας τὰ λεγόμενα ὅλοι ἀπεδέχοντο ὡς ἀληθῆ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην (Ἔξ. ΛΓ' 19) αὐτὸς ὁ Θεὸς διαβεβαιώνει, ὅτι μέτρον τῆς ἐκλογῆς Του εἶνε ἡ ἐλευθέρα θέλησις Αὐτοῦ. Πρὸς τὸν ἴδιον τὸν Μωϋσῆν, ὁ ὁποῖος διεκρίνετο διὰ τὰ καλά του ἔργα λέγει ὁ Θεὸς καὶ ἐφαρμόζει τὸν κανόνα : θὰ φανῶ ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων πρὸς ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖον φαίνομαι τοιοῦτος. Ἄλλαις λέξ. πρὸς ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖον θέλω ἐγώ.

16. Τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἐκ τῆς παρατεθείσης Γραφικῆς ρήσεως. Τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἐκ τῆς θελήσεως, οὔτε ἐκ τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐκ τοῦ ἰδίου Θεοῦ, ὅστις δύναται καὶ δικαιοῦται νὰ διαθέση ἐλευθέρως καὶ κατὰ βούλησιν τὰ δῶρά Του. Λέγων ταῦτα ὁ Ἀπ. δὲν ἀρνεῖται οὔτε τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς σωτηρίαν, τονίζει δὲ μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ νὰ διαθέτῃ ἐλευθέρως καὶ οἰκειοθελῶς τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν δυσμένειαν Αὐτοῦ, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἰδέαν τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν ἀπαίτησιν νὰ κανονίσουν τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἀναλόγως πρὸς τὴν καταγωγὴν καὶ κατὰ τὰς κρίσεις αὐτῶν.

17. Ἐπιβεβαιῶν ὁ Ἀπ. τὴν ἔννοιαν τοῦ 16 στίχου ἀποδεικνύει ἐκ τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ὅτι ὄχι μόνον ἐν τῇ παροχῇ τοῦ ἐλέους, τῶν χαρίτων καὶ εὐεργεσιῶν Αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς ὀργῆς Του εἶνε ἐντελῶς ἐλεύθερος ὁ Θεός. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Φαραὼ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου ***(ἐξήγειρα)***, ἢ ἄλλως ἡ εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀναβίβασις αὐτοῦ, ἔγινε σκοπίμως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅπως διὰ τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἔξοδον τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐκδηλώσῃ ὁ Θεὸς διὰ τῶν γνωστῶν πληγῶν τὴν δύναμιν Αὐτοῦ, καὶ ὅπως τοιουτοτρόπως ὁ Φαραώ, θέλων καὶ μή, ἀνακηρύξῃ Αὐτὸν ***(τὸ ὄνομά μου)***, καταστήσῃ γνωστὸν ὡς τοιαῦτα θαυμάσια ἐπιτελέσαντα εἰς ὅλην τὴν γῆν. Τὸ παρατιθέμενον Γραφικὸν χωρίον παραλαμβάνει ὁ Ἀπ. ἐκ τοῦ Ἐξ. Θ' 16 μετὰ μικρᾶς διαφορᾶς. Τὰ

λόγια ταῦτα ***εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξ***. . . διεμήνυσεν εἰς τὸν Φαραὼ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μωϋσέως.

18. Ὁ Ἀπ. ἐξάγει τὸ ἀπὸ τοῦ στίχ. 15 κ. ἑ. γενικὸν συμπέρασμα. Ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τοῦ Θεοῦ ἐξαρτᾶται ἡ παροχὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν, τοῦ ἐλέους καὶ τῆς σκληρύνσεως. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ 17 στίχου ἐξαγομένην ἔννοιαν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σκληρύνσεως τοῦ Φαραώ: σημειωτέα τὰ χωρία τῆς Π. Δ. Ἐξ. Δ′ 21 : « Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωϋσῆν . . . πάντα τὰ τέρατα (=θαύματα), ἃ ἔδωκα ἐν ταῖς χερσί σου, ποιήσεις αὐτὰ ἐναντίον Φαραώ· ἐγὼ δὲ σκληρυνῶ αὐτοῦ τὴν καρδίαν καὶ οὐ μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν λαόν». Ζ′ 3: « Ἐγὼ δὲ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραὼ καὶ πληθυνῶ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατά μου ἐν γῇ Αἰγύπτῳ ». Τὰ χωρία ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Ἀπ., προϋποθέτει δὲ γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξ αἰτίας τῆς Ἁγ. Γραφῆς, τῆς ὁποίας τὴν ἀλήθειαν κανεὶς δὲν ἠρνεῖτο, ἀπεδείκνυεν ὁ Ἀπ. εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἰουδαιοχριστιανούς, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ χαρακτηρίσῃ τις τὸν Θεὸν ὡς ἄδικον τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἄλλους μὲν ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐδέχετο, ὅπως λάβωσι μέρος εἰς τὰς δοθείσας εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπαγγελίας καὶ πληρωθείσας διὰ τοῦ Χριστοῦ, ἄλλους δὲ ὄχι, διότι καὶ τὸ μὲν καὶ τὸ δὲ ἀνῆκον εἰς Αὐτὸν καὶ ἐξηρτῶντο ἀπὸ μόνης τῆς θελήσεως Αὐτοῦ. Ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι τὸν Ἀπ. ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἀκριβῶς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἡ ἀνάδειξις τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ Θεοῦ, χωρὶς διὰ τούτου νὰ ἀποκλείῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ σωτηρίᾳ του. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου στηριζομένη διδασκαλία τῶν Καλβινιστῶν, ὅτι ὁ Θεὸς προορίζει ἀπολύτως τοὺς μὲν εἰς σωτηρίαν, τοὺς δὲ εἰς κατάκρισιν δὲν εἶνε ὀρθή, ἀναιρουμένη ὑφ' ὅλης τῆς Ἁγ. Γραφῆς.

19. Συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἀπ., ὅτι ὄχι μόνον ἐλεεῖ, ἀλλὰ καὶ σκληρύνει ὁ Θεὸς ὅλως αὐτοβούλως (στίχ. 18), ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπαντήσῃ τις, ὅτι ἡ ἐν τῇ Π. Δ. μομφὴ κατὰ τοῦ Φαραώ, καὶ πᾶσα ἐν γένει μομφὴ κατὰ τοῦ ἀνθισταμένου εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔχει λόγον διότι ὁ ἀνθιστάμενος εἰς τὴν διαταγὴν Αὐτοῦ διὰ τῆς ἀντιστάσεως ἀκριβῶς αὐτῆς ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Οὕτω ὁ Φαραὼ ἀνθιστάμενος εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ νὰ ἀφήσῃ τοὺς Ἑβραίους νὰ ἐξέλθουν ἐκ τῆς Αἰγύπτου συνεμορφοῦτο πρὸς τὸ θέλημα Αὐτοῦ, διότι τὴν ἀντίστασιν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐπεδίωκεν ὁ Θεός, ὅπως ἐπιτελέσῃ μεγαλύτερα θαύματα (πρβλ. στίχ. 17). ***Ἀνθέστηκε.*** Πρκμ. μὲ σημ. ἐνεστῶτος = ἀνθίσταται.

20. Ὁ Ἀπ. ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἔνστασιν ἀποτόμως πως, προβάλλει δὲ πρῶτον μὲν τὴν ἀσύγκριτον διαφοράν, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὴν ὁποίαν δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν δικαιοῦται νὰ

κάμῃ ἐνστάσεις (*σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρ. τῷ Θεῷ;*), δεύτερον δὲ τὴν σχέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἥτις εἶνε σχέσις πλάσματος πρὸς πλάστην, κατασκευάσματος πρὸς τὸν κατασκευαστὴν αὐτοῦ. Ἡ σημασία τοῦ **οὕτως** (*τί με ἐποίησας οὕτως;*) φαίνεται ἐκ τῶν ἀμέσως ἀνωτέρω, πρὸς τοιαύτην δηλ. χρῆσιν, πρὸς τοιοῦτον σκοπόν, π. χ. ἐποίησε τὸν Φαραὼ οὕτως, ὥστε νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν διαταγὴν Αὐτοῦ. Εἰς τὰς λέξεις (*πλάσμα πλάσαντος*) καὶ εἰς τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἐδῶ καὶ κατωτέρω (στίχ. 21) ὁ Ἀπ. εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν χωρίων τοῦ Ἡσαΐου ΜΘ' καὶ ΚΘ' 16.

21. Διὰ τῆς νέας ταύτης ἐρωτήσεως, ἥτις εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀμέσως προηγουμένην, ὁ Ἀπ. ἀποδεικνύει διὰ τοῦ κατηγορηματικωτέρου τρόπου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δικαιοῦται νὰ ἐκφράσῃ μομφήν τινα ἢ παράπονον κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅταν φέρεται πρὸς αὐτὸν οὕτως ἢ ἄλλως, ὅταν προορίζῃ αὐτὸν πρὸς τοῦτο ἢ πρὸς ἐκεῖνο, διότι τότε θὰ εἶχε δικαίωμα καὶ ὁ πηλὸς νὰ ἐκφράσῃ ἀνάλογα παράπονα κατὰ τοῦ κατασκευαστοῦ πηλίνων σκευῶν, διότι οὗτος δὲν κατασκευάζει ὅλα τὰ σκεύη δι' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Οὕτω ὁ Ἀπ. φθάνει εἰς τὸ κορύφωμα τῆς ἀποδείξεως τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ Θεοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐπιστομίζει τοὺς Ἰουδαίους καὶ Ἰουδαιοχριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἐνόμιζον, ὅτι ἐδικαιοῦντο νὰ δεσμεύσουν τὸν Θεὸν καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πρὸς αὐτοὺς συμπεριφορὰν Αὐτοῦ. « Βούλεται (ὁ Ἀπ.) πεῖσαι τὸν ἀκροατὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης εἴκειν (= ὑποχωρεῖν) τῷ Θεῷ καὶ μηδενὸς (= διὰ τίποτε) μηδέποτε ἀπαιτεῖν εὐθύνας αὐτὸν (= νὰ ζητῇ λόγον παρὰ τοῦ Θεοῦ). Καθάπερ γὰρ ὁ κεραμεύς, φησίν (=λέγει ὁ Ἀπ.), ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ἃ βούλεται ποιεῖ, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων, οὕτω καὶ τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν κολάζοντα τοὺς δὲ τιμῶντα μὴ περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει ἀλλὰ προσκύνει μόνον καὶ μιμοῦ τὸν πηλόν· καὶ καθάπερ ἐκεῖνος ἕπεται (= ἀκολουθεῖ) ταῖς χερσὶ τοῦ κεραμέως, οὕτω καὶ σὺ τῇ γνώμῃ τοῦ ταῦτα οἰκονομοῦντος. Οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν ἐκεῖνος ἐργάζεται, κἂν αὐτὸς ἀγνοῇς τὸ τῆς σοφίας ἀπόρρητον (= μυστικὸν) Χρυσ. **Φύραμα** = ἡ ζύμη τοῦ πηλοῦ. **Εἰς τιμήν, εἰς ἀτιμίαν** = εἰς χρῆσιν τιμητικὴν καὶ τἀνάπαλιν.

22. Ἀποδείξας ὁ Ἀπ. ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ἐντελῶς ἐλεύθερος καὶ κανεὶς δὲν δικαιοῦται νὰ ἐκφράσῃ παράπονον κατ' αὐτοῦ, μεταβαίνει ὅπως κάμῃ λόγον περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον μετεχειρίσθη τὴν ἐλευθερίαν Αὐτοῦ ταύτην ὁ Θεός. Ἡ πρότασις εἶνε ἐλλιπής. Ἂν δέ, καίτοι (συμφώνως πρὸς τὴν δικαιοσύνην) ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ δείξῃ τὴν ὀργὴν Αὐτοῦ, καὶ νὰ κάμῃ γνωστὴν τὴν δύναμίν Του (*τὸ δυνατὸν αὐτοῦ*), ὑπέμεινε μακροθύμως σκεύη ἄξια ὀργῆς, ὥριμα, ὅπως ἀπολεσθῶσι; τί θὰ εἴπῃς; θὰ ἐκφράζῃς

ἀκόμη παράπονα κατὰ τοῦ Θεοῦ; Ὁ Ἀπ. ὁμιλεῖ περὶ τῶν Ἰουδαίων, τοὺς ὁποίους κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς ἱστορίας των εἶχε πάντα δίκαιον λόγον νὰ καταστρέψῃ ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ τὰς ἁμαρτίας των. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμεν, ὅπως, κατὰ τὰ κατωτέρω, σώσῃ τινὰς τοὐλάχιστον ἐξ αὐτῶν. ***Σκεύη ὀργῆς***. Μεταφορικὴ εἰκών. Πρβλ. καὶ ***σκεῦος ἐκλογῆς*** ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἀπ. Παῦλον.

23. Ὁ δεύτερος καὶ κύριος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐκτὸς τῆς μακροθυμίας ἀνέβαλεν ὁ Θεὸς τὴν τιμωρίαν τῶν Ἰουδαίων. Ὁ λόγος οὗτος ἦτο, ὅπως καταστήσῃ γνωστὸν τὸν πλοῦτον τῆς δόξης Αὐτοῦ πρὸς σκεύη ἄξια ἐλέους, τὰ ὁποῖα προητοίμασεν εἰς δόξαν. Διὰ τῆς ἀπωλείας καὶ καταστροφῆς αὐτῶν οἱ Ἰουδαῖοι δὲν θὰ εἶχον καιρὸν νὰ μετανοήσωσι καὶ πιστεύοντες εἰς Χριστὸν νὰ σωθῶσιν. Ἀναβάλλων τὴν τιμωρίαν αὐτῶν ἔδιδε καὶ δίδει καιρὸν εἰς αὐτοὺς νὰ πιστεύσουν εἰς Χριστὸν καὶ ἀπαλλαγῶσιν οὕτω τῆς τελειωτικῆς καταδίκης. Ὑπὸ τὴν δόξαν (***πλοῦτον δόξης***), τὴν θείαν μεγαλειότητα, ἐννοεῖ ἐδῶ κυρίως ὁ Ἀπ. τὴν ἀπειρίαν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· διὰ δὲ τῆς αὐτῆς λέξ. ***εἰς δόξαν*** τὴν μακαρίαν κατάστασιν, ἥτις ἀναμένει ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς Χριστὸν καὶ ζοῦν κατὰ τὸ θέλημά Του. Διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ***προητοίμασεν*** πρβλ. Η′ 28 - 30.

24. Τὰ σκεύη τοῦ ἐλέους, τὰ ὁποῖα ἀναβάλλων τὴν τιμωρίαν τῶν Ἰουδαίων προητοίμασεν ὁ Θεὸς εἰς δόξαν, προσθέτει ἐδῶ ὁ Ἀπ., δὲν εἶνε μόνον Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ Ἐθνικοί, οἱ ὁποῖοι ὡς θὰ ἀποδείξῃ κατωτέρω (πρβλ. ἰδίᾳ ΙΑ′ 25) τρόπον τινὰ παρενεβλήθησαν μέχρις ὅτου συνέλθουν καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πίστιν καὶ σωθοῦν. Τὸ ***οὓς*** (***οὓς καὶ ἐκάλεσεν***) ἀντὶ τοῦ ἃ (***σκεύη ἐλέους***), διότι συμφωνεῖ καθ' ἕλξιν πρὸς τὸ ***ἡμᾶς*** (***ἐκάλεσεν ἡμᾶς***), ὑπὸ τὸ ὁποῖον νοοῦνται οἱ Χριστιανοί·

25. Ὁ Ἀπ. ἀρχίζει νὰ προσάγῃ μαρτυρίας ἐκ τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ὅπως ἀποδείξῃ καὶ βεβαιώσῃ τὰ λεγόμενα αὐτοῦ Ἡ παρατιθεμένη ρῆσις εἶνε ἐκ τοῦ προφ. Ὠσηὲ (Β′ 23) μετὰ διαφορῶν τινων, αἱ ὁποῖαι ὀφείλονται εἰς τὴν ἐλευθέραν ὑπὸ τοῦ Ἀπ. ἀπόδοσιν αὐτῆς. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοῦ ὁ Ὠσηὲ ἔπρεπε νὰ ὀνομάσῃ τὸν νεογέννητον υἱόν του ***οὐ λαὸν*** (Ἑβρ. Λοαμὶ) καὶ τὴν νεογέννητον θυγατέρα αὐτοῦ ***οὐκ ἠγαπημένην*** (Λορουαμά), ὅπως τοιουτοτρόπως φανερώσῃ, ὅτι θὰ ἔπαυεν ὁ Θεὸς νὰ εὐνοῇ καὶ νὰ ὑπερασπίζῃ τὰς δέκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Μετὰ τὴν ἐπιβληθεῖσαν ταύτην τιμωρίαν καὶ τὴν μετάνοιαν αὐτῶν ὑπόσχεται ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Προφήτου, ὅτι θὰ διετίθετο πάλιν εὐμενῶς πρὸς τὰς ρηθείσας φυλάς. Ἐν τῇ ὑποσχέσει ταύτῃ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἡ ὁποία ἐκφράζεται δι' αὐτῆς ἐμβλέπει ὁ Ἀπ. προφητείαν τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς τῶν μακρὰν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ Ἐθνικῶν.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ

Πατριαρχικὸς Ναός.

Ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τῇ Κυριακῇ 2ᾳ τοῦ μηνὸς ἐχοροστάτησεν ὁ σεβ. Μητροπολίτης Χριστουπόλεως κ. Μελέτιος, τῇ Κυριακῇ τῶν Ἁγίων Πατέρων τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (16ῃ τοῦ μ.) τὴν θείαν λειτουργίαν ἐτέλεσεν ὁ σεβ. Μητροπολίτης Εἰρηνουπόλεως κ. Κωνσταντῖνος καὶ τῇ Κυριακῇ 23 τοῦ μ. ὁ πανιερ. Μητροπολίτης Νεοκαισαρείας κ. Χρυσόστομος, προστὰς τοῦ τελεσθέντος μνημοσύνου ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Κοντογιάννη, ἐκ τῶν Ἐπιτρόπων τοῦ πανσέπτου Πατριαρχικοῦ Ναοῦ. Κατὰ τὰς Κυριακὰς δὲ 9ην καὶ 30ὴν τοῦ μ. ἐχοροστάτησεν ἐν αὐτῷ ὁ πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μάξιμος.

Ἑορτὴ Ἁγίας Εὐφημίας.

Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος καὶ πανευφήμου Εὐφημίας (11 τοῦ μ.) ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ, ἐν ᾧ εὕρηται ἀποτεθησαυρισμένον το ἱερὸν λείψανον τῆς Ἁγίας, ἀφ' ἑσπέρας ἐχοροστάτησε καὶ αὐθημερὸν ἐλειτούργησεν ὁ πανιερ. Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ἀδαμάντιος.

Χειροτονία.

Σεπτῇ Πατριαρχικῇ ἐντολῇ ὁ σεβ. Μητροπολίτης κ. Μελέτιος, λειτουργήσας τῇ 16ῃ τοῦ μ. ἐν τῷ ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ἱερῷ ναῷ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, ἐτέλεσε τὴν συνοδικῶς ἐγκριθεῖσαν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν τοῦ ἄχρι τοῦδε ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ναῷ καθήκοντα διακόνου καὶ ἱεροκήρυκος ἐκπληροῦντος κ. Ἀλεξάνδρου Καρακάση, ἐκ τῶν ἀποφοίτων τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, διορισθέντος Ἱερατικῶς Προϊσταμένου Μ. Ρεύματος.

Ἐγκύκλιος τῆς Μεγάλης Πρωτοσυγκελλίας.

Ἀποφάσει τῆς Π. Κ. Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐγκρίσει δὲ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, ἡ Μεγάλη Πρωτοσυγκελλία ἀπέλυσε κατὰ τὸν παρόντα μῆνα τὴν κάτωθι ἐγκύκλιον πρὸς τὰς ἐντίμους Ἐφοροεπιτροπὰς τῶν ἱερῶν Ναῶν τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς:

Ἀριθ. $\frac{\text{Πρωτ. 805}}{\text{Γραφ. 187}}$

Ταῖς Ἐντίμοις Ἐφοροεπιτροπαῖς τῶν Ἱερῶν Ναῶν τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὡς γνωστόν, ἡ ἀπὸ ἐτῶν ταλαιπωροῦσα τὸν κόσμον ὁλόκληρον κρίσις τοῦ πολέμου ἔσχεν, ὡς ἦν ἑπόμενον, καὶ παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα τὸν ἀντίκτυπον αὐτῆς ὅσον ἀφορᾷ τοὺς οἰκονομικοὺς ὅρους τῆς ζωῆς, ἐδημιούργησε δὲ τοιαύτην ἀκρίβειαν βίου, ὥστε εἰς τὰ πλεῖστα εἴδη τῆς πρώτης ἀνάγκης νὰ ὑπολογίζηται ὡς πενταπλασιασθεὶς ὁ τιμάριθμος τῆς ζωῆς.

Τῆς τοιαύτης ἀκριβείας τοῦ βίου, θιξάσης ἰδίως τὴν τάξιν τῶν μισθωτῶν, ἐκείνων δηλονότι ὅσοι εὕρηνται ὑπόχρεοι ἵνα ἀποζῶσιν ἐξ ὡρισμένου μισθοῦ, ὃν καρποῦνται ἐργαζόμενοι, στεροῦνται δὲ ἄλλων προσόδων, κατεβλήθη ἄχρι τοῦδε ἀξιέπαινος μέριμνα καὶ ἐλήφθησαν διάφορα μέτρα παρὰ τῶν διαφόρων Ἱδρυμάτων ἢ Ὀργανώσεων, κρατικῶν τε καὶ μή, πρὸς βελτίωσιν ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τοῦ παρ' ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν ἐργαζομένου μισθωτοῦ κόσμου, ἔτυχε δὲ οὗτος ὡρισμένων τακτικῶν ἢ ἐκτάκτων αὐξήσεων τῆς μισθοδοσίας αὐτοῦ, οὕτως ὥστε νὰ διευκολυνθῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ.

Μισθωτοὶ ὄντες, καὶ δὴ καὶ πενιχρῶς οἱ πλείονες καὶ πρότερον ἀμειβόμενοι, καὶ οἱ ἐν τοῖς ἱεροῖς Ναοῖς ὑπηρετοῦντες κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ καθόλου, ἀναμφιβόλως θὰ ἔδει ἵνα τύχωσι καὶ αὐτοὶ ἀναλόγου οἰκονομικῆς στηρίξεως πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ἀκριβείας τῆς ζωῆς. Ἐνῶ ὅμως οὐδείς ἐστιν ὁ ἀρνούμενος τὴν ὑπερβαλλόντως δυσχερῆ θέσιν, εἰς ἣν περιήγαγεν ἡ ἀκρίβεια τοῦ βίου καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν ἱερῶν ἡμῶν Ναῶν, ἀτυχῶς τὰ ταμεῖα τῶν ἱερῶν Ναῶν δὲν ἔχουσι πράξῃ πρὸς αὐτὸ τὸ ἑαυτῶν καθῆκον, εἰς βαθμὸν ὥστε, πλὴν ὀλίγων τινῶν ναῶν, καὶ τούτων μικράν τινα ψηφισάντων, ὑπὸ τύπον τακτικῆς αὐξήσεως ἢ ἐκτάκτου χορηγήματος, ἐνίσχυσιν τοῦ ἰδίου αὐτῶν προσωπικοῦ, οἱ λοιποὶ Ναοὶ οὐδεμίαν σχεδὸν ἔλαβον πρόνοιαν ὑπὲρ τοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν· οὕτω δὲ ἅπαντες οἱ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν Ναοῖς ἐργαζόμενοι, ἐν οἷς οἱ πλείους προστάται πολυμελῶν οἰκογενειῶν, μαστίζονται ὑπὸ ἐσχάτης ἐνδείας, ἀποροῦντες πῶς ἐν πενταπλασιασθείσῃ σήμερον ἀκριβείᾳ ζωῆς νὰ ἐξοικονομήσωσι τὴν συντήρησιν ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν διὰ τοῦ προπολεμικοῦ μισθοῦ.

Ἐπειδὴ κατὰ ταῦτα τὰ ταμεῖα τῶν ἱερῶν Ναῶν δὲν ἔπραξαν ἐξ ἰδίων ὅ,τι ὤφειλον νὰ πράξωσι, καίτοι οἱ πρόσοδοι αὐτῶν ὑπερεδιπλασιάσθησαν σήμερον, ἡ δὲ τοιαύτη κατάστασις τοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν οὔτε πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς στοιχειώδους φιλανθρωπίας, οὔτε πρὸς τὴν δεδοκιμασμένην φιλοτιμίαν τῶν χριστιανῶν ἡμῶν συμβιβάζεται, ἡ Πατριαρχικὴ Κεντρικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπή, ἐν τῇ ἀπὸ 28ης λήξαντος μηνὸς Ἰουνίου συνεδρίᾳ αὐτῆς ἀσχοληθεῖσα ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, προῆλθεν εἰς ἀπόφασιν ὑποχρεοῦσαν πάντας τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς ἵνα λάβωσι τὴν ὑπὲρ τοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν ἐπιβαλλομένην οἰκονομικὴν μέριμναν, καὶ συγκεκριμένως νὰ αὐξήσωσιν ἀπὸ τῆς 1ης τοῦ ἀρξαμένου μηνὸς Ἰουλίου τὸν μισθὸν σύμπαντος ἀνεξαιρέτως τοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν εἰς βαθμὸν ὥστε ὁ οὕτω αὐξανόμενος μισθὸς αὐτοῦ τοὐλάχιστον νὰ ἀντιπροσωπεύῃ κατὰ μῆνα ποσὸν διπλάσιον τοῦ προπολεμικῶς παρεχομένου αὐτῷ μισθοῦ.

Τὴν ὡς ἄνω ληφθεῖσαν ἀπόφασιν ἐγκριθεῖσαν παρὰ τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος τοῦ προσκυνητοῦ ἡμῶν Πατρὸς καὶ Δεσπότου, κοινοποιοῦμεν διὰ τῆς παρούσης ταῖς Ἐντίμοις Ἐφοροεπιτροπαῖς τῶν ἱερῶν Ναῶν τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς, πεπεισμένοι ὄντες ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὰς ἐντιμότατοι κύριοι, ἐν τῇ εὐθύνῃ καὶ τῇ ἐγνωσμένῃ χριστιανικῇ προθυμίᾳ αὐτῶν, μέλλουσι νὰ πράξωσι μετὰ χαρᾶς ὅ,τι ἡ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἄνω ἀπόφασις ὁρίζει, ἐπισπώμενοι οὕτω καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Παναγάθου Θεοῦ.

Ἐπὶ δὲ τούτοις εἴητε ἐν Κυρίῳ ὑγιαίνοντες.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, τῇ 6 Ἰουλίου 1944.

† Ο Μ. ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ

Ἀλέξανδρος Κύρκος.

Κατόπιν βραχείας ἀσθενείας ἐτελεύτησε τῇ 16ῃ τοῦ μηνὸς καὶ τῇ ἑπομένῃ ἐκηδεύθη ἐν τῷ Πέραν ἱερῷ Ναῷ τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁ ἐπὶ μακρὰ ἔτη μετὰ ζήλου καὶ παραδειγματικῆς ἀφοσιώσεως ἐν ταῖς ἐνταῦθα ἀνωτέραις ἡμετέραις Σχολαῖς τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ μαθήματα διδάξας ἀείμνηστος καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Κύρκος.

Τῆς κηδείας αὐτοῦ, τελεσθείσης κοινοτικῇ δαπάνῃ, προέστη ὁ σεβ. Μητροπολίτης Εἰρηνουπόλεως κ. Κωνσταντῖνος, συμπαραστατούμενος ὑπὸ τῶν πανιερ. Μητροπολιτῶν Κυδωνιῶν κ. Ἀγαθαγγέλου καὶ Χαλδίας κ. Κυρίλλου. Ἀπὸ μέρους τῆς Α. Θ. Παναγιότητος κατ' αὐτὴν παρέστη ὁ ἐκ τῶν Πατριαρχικῶν Ἐφημερίων πανοσιολ. ἀρχιμ. κ. Ἱερώνυμος. Κατ' αὐτὴν παρέστησαν ἐπίσης ὅλοι σχεδὸν οἱ συνάδελφοι τοῦ ἀειμνήστου, ἡ Κεντρικὴ Ἐφορεία καὶ ἡ Ἐφορεία τῶν Σχολῶν τῆς Κοινότητος Σταυροδρομίου, ἡ Ἐφορεία τοῦ Ζαππείου Παρθεναγωγείου, καθηγηταί, ἰατροὶ καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες καὶ πολυπληθεῖς μαθηταὶ αὐτοῦ.

Ἐπικήδειον λόγον, σεπτῇ εἰδικῇ ἀδείᾳ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, ἐξεφώνησεν ὁ πανιερ. Μητροπολίτης Κυδωνιῶν κ. Ἀγαθάγγελος, δημοσιευόμενον ἐν τῷ παρόντι τεύχει.

Τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ἀλεξάνδρου Κύρκου ἡ μνήμη εἴη αἰωνία!

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

— ***Διακόνου Ἀνδρέου Γ. Λαγούρου Ἱεροκήρυκος Ἱ. Ναοῦ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Σταυροδρομίου.***

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Σταμπούλ, Ἰούλιος 1944.

Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ὁ ἀναφερόμενος φιλότιμος κληρικός, ἐκ τῶν ἀποφοίτων τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, ἀντλῶν ἐκ τῆς δεκαετοῦς ζηλωτῆς διδακτικῆς, ὡς ἱεροκήρυκος ἐν Σταυροδρομίῳ, ἐργασίας αὐτοῦ, ἐξέδωκε τεῦχος ἐξ 80 σελίδων, ἐν ταῖς ὁποίαις, μὲ βάθος χριστιανικῆς πίστεως καὶ μὲ σεμνὴν ἔκφρασιν καὶ ἁπλῆν διατύπωσιν, πραγματεύεται κατὰ σειρὰν περὶ Χριστιανικῆς Κοινωνίας, περὶ τῆς γενέσεως, τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῶν ἀληθῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, περὶ Πίστεως Χριστιανικῆς καὶ περὶ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου, ὡς συμβόλου τῆς Χριστιανικῆς Κοινωνίας.

Τὸ βιβλίον του ὁ Ἱερολογιώτατος διάκονος ἀφιεροῖ εἰς τοὺς φιλανθρώπους Εὐεργέτας καὶ Συνδρομητὰς τοῦ Συσσιτίου τῶν Ἀναξιοπαθούντων τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῶν Εἰσοδίων, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ μὲ παραδειγματικὸν ζῆλον ἐργάζεται, διέθεσε δὲ τὸ προϊὸν τῆς ἐκδόσεως εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Συσσιτίου τούτου.

Εἶναι ἰδιαιτέρως ἀξιοσύστατον τὸ βιβλίον εἰς πάντα εὐσεβῆ χριστιανόν, οὐ μόνον διότι μὲ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς πρὸς τὰς ὁποίας κατευθύνει τὸν ἀναγνώστην, ἀποτελεῖ λίαν οἰκοδομητικὸν ἀνάγνωσμα, ἀλλὰ καὶ διότι δίδει καλὴν εὐκαιρίαν ἐνισχύσεως ἑνὸς ἐκ τῶν ἱερωτέρων σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ὡς χριστιανοὶ ἔχομεν καθῆκον νὰ στηρίξωμεν ὑπὸ τὰς παρούσας δυσχερεῖς τῆς ζωῆς συνθήκας, καὶ τὸν ὁποῖον κατὰ τρόπον τόσον ἐξυπηρετικόν, ἐκ τῶν πρώτων, καλύπτει τὸ φιλάνθρωπον Συσσίτιον τοῦ Ἱ. Ναοῦ τῶν Εἰσοδίων Σταυροδρομίου.

† Ὁ Π. Α.

— *Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλιανοῦ Τιμιάδου*

«ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΩΣ»

Ἔργον ἐμβριθές, μὲ ἑνότητα, στοχαζόμενον τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πιστοῦ. Τὸ ἀναπτυσσόμενον θέμα εἶναι ὅτι ἡ σωτηρία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν Χριστόν. Μακρὰν αὐτοῦ ξηραινόμεθα ὅπως τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέλου, βαλλόμενον ἔξω αὐτῆς. Ἡ ἀληθινὴ ζωή μας ἀρχίζει, ὅταν ἐμπιστευώμεθα εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρχίζωμεν νὰ ἀκολουθῶμεν τὸ σχέδιον αὐτοῦ, ὅπως τοῦτο ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς μὲ τὴν ἁγίαν του πίστιν. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. Ὁ Θεὸς μᾶς δεικνύει τὸν δρόμον, ἀρκεῖ ὁ νοῦς μας νὰ εἶναι προσεκτικός, ἡ ψυχή μας συγκεντρωμένη, ὡπλισμένη μὲ τὸ ἐσωτερικὸν ὄμμα καὶ τὸ ἐσωτερικὸν οὖς Εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελέσωμεν τὸ σχέδιόν του, νὰ ἐπιτύχωμεν, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἐκάλει εἰς αὐτό. Ὁ Θεὸς δὲν θὰ μᾶς ἀφήσῃ. Ἔχομεν τὴν δυνατότητα νὰ πραγματοποιήσωμεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ, στέλλει διαγγέλματα, πρέπει νὰ τὸν ἀκούσωμεν. Εὑρισκόμεθα ὑπὸ τὸ προαίσθημα μιᾶς ἀνωτέρας ζωῆς τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ ζήσωμεν, ὀφείλομεν νὰ ζήσωμεν. Πρέπει ν' ἀλλάξωμεν ζωήν, ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ ἁμαρτία μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἁμαρτία μᾶς ἔχει ἁλυσσοδέσῃ μὲ τὰ δεσμὰ τῆς προλήψεως, τῆς ἀπληστίας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Αὐτὸ εἶναι τὸ βάθος τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀσθενείας. Πρέπει ν' ἀνακαλύψωμεν τὸν Χριστόν, ν' ἀτενίσωμεν πρὸς ἕνα ὅραμα τῆς ζωῆς. Ὁ Χριστὸς ἦλθε νὰ θεραπεύσῃ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν καὶ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Ἐζήσαμεν καὶ ζῶμεν εἰς ἕνα κόσμον πλημμυρισμένον ἀπὸ ἁμαρτίαν, ἀπὸ πλεονεξίαν, ἐγωϊσμὸν καὶ σκληρότητα. Ἦλθε πλέον ἡ στιγμὴ νὰ κατανοήσωμεν ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μέγας, τὸ ἀληθινὸν καταφύγιον καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, ὁ λιμὴν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐτυχίας. Κάτι πρέπει νὰ γίνῃ εἰς τὰς πράξεις μας καὶ τὴν ψυχήν μας, πρέπει νὰ μεταβληθῶμεν καὶ νὰ στραφῶμεν πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν ὄχι μονάχα ὡς πρὸς ἕνα ἰδεῶδες, ἀλλὰ ὡς πρὸς πραγματικότητα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, τῆς ἀναμενομένης μεγάλης προόδου, τῆς ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν. Ἀνεπιφύλακτα πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν Πατρότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀδελφωσύνην τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ ὡραῖον τοῦτο ἔργον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκει βαθεῖαν ἀπήχησιν εἰς τὸν ἀναγνώστην του, διέθηκεν ὁ πονήσας ὑπὲρ τῶν εὐαγῶν καθιδρυμάτων τῆς φιλοτίμου Κοινότητος Μακροχωρίου, ἧς ἱερατικῶς προΐσταται.

† Ὁ Λ. Δ.